

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka

Obor: Mezinárodní studia - diplomacie

Ukrajinská krize 2014 a její možné mezinárodní důsledky

(bakalářská práce)

Autor: Alina Zingerová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne

.....

podpis studenta

Poděkování

Děkuji panu docentu Eichlerovi za odborné vedení mé bakalářské práce, za jeho trpělivost a cenné rady.

Obsah

1 Úvod	5
2 Historie Ukrajiny a historický aspekt krize na Ukrajině	7
2.1 Stručné dějiny do 1. poloviny 20. století	8
2.1.1 Kyjevská Rus	8
2.1.2 Polsko-Litevská unie	9
2.1.3 Ukrajina v rámci Ruského impéria	10
2.1.4 USRR a UNR	11
2.2 Ukrajina v rámci Sovětského svazu	14
2.2.1 Vznik SSSR	15
2.2.2 Sovětská Ukrajina v období 2. světové války	16
2.2.3 Studená válka, jaderná hrozba a rozpad SSSR	18
2.3 Přelom 20. a 21. století	20
2.3.1 Počátky nezávislé Ukrajiny	20
2.3.2 Oranžová revoluce	21
3 Vnitropolitický aspekt ukrajinské krize	23
3.1 Vymezení základních politických pojmů	23
3.2 Politický systém Ukrajiny	25
3.2.1 Aktéři zákonodárné, výkonné a právní moci	26
3.2.2 Politická situace do počátku krize	28
3.2.3 Současná politická situace	29
3.2.4 Role oligarchů v politice	30
4 Krize na Ukrajině	32
4.1 Euromajdan	32
4.2 Krymská krize	36
4.3 Válka na východní Ukrajině	38
5 Následky ukrajinské krize	44
5.1 Geopolitické změny a bezpečnostní hrozba	44
5.2 Sankce a jejich dopad	45
5.3 Humanitární krize	46
6 Závěr	49
7 Zdroje	51
Knižní publikace	51
Internetové zdroje	51

1 Úvod

Ukrajina je jedna z bývalých socialistických republik a relativně nedávno vzniklým nezávislým státem. Svojí geografickou polohou tvoří most mezi Západem a Východem, respektive nárazníkovou zónu mezi demokracií a liberalismem na straně jedné a komunismem na straně druhé. Otázkou zůstává, kterým směrem se Ukrajina vydá.

Odpověď není zcela jednoduchá, neboť nejde o to, jakou orientaci si Ukrajina vybere. Jedná se o problém mnohem komplexnější, který se odvíjí od několika vnitřních i vnějších faktorů.

Po rozpadu Sovětského svazu se Ukrajina vydala na cestu k nezávislosti a demokracii, ovšem na rozdíl od jiných bývalých sovětských republik nedokázala provést transformaci důkladně. Ekonomické a politické reformy nebyly provedeny důkladně anebo nebyly provedeny vůbec. Výsledkem tohoto přístupu byly závažné problémy, kterými Ukrajina trpí dodnes: vysoká míra korupce, netransparentní byrokracie, neefektivní státní správa a zadlužení. Vznikla také úzká vrstva boháčů – oligarchů (většinou proruský orientovaných), kteří si podmanili politickou scénu, a proto následně ani neměli zájem provádět reformy, které by nebyly k jejich prospěchu.

Ukrajina je navíc stále ekonomicky závislá na Rusku. Jednak je Rusko jejím největším obchodním partnerem, jednak jsou obě země úzce propojeny těžkým průmyslem a energetickým systémem. Dodávky ruského plynu jsou podstatným důvodem, který Ukrajině brání, aby se orientovala výhradně na Západ a k Rusku se zcela otočila zády.

Kvůli stále zhoršující se vnitropolitické situaci na Ukrajině rostla nespokojenost ukrajinského obyvatelstva, což je také otázka velmi komplikovaná, neboť obyvatelstvo Ukrajiny není z hlediska národnostní identity zcela jednotné. Kromě etnických Ukrajinců zde žijí i etničtí Rusové, kteří v některých regionech tvoří dokonce většinu. To zapříčinilo vnitřní rozpory mezi obyvatelstvem. Jedna část obyvatelstva, na západě země, která podléhá Kyjevu, tíhne k tomu, aby Ukrajina směřovala k Evropské unii a k Západu. Zatímco druhá část obyvatelstva, ta na východě Ukrajiny, by se nejraději opět připojila Rusku. Země se tak rozděluje na prozápadní a proruskou Ukrajinu.

Kritická situace na Ukrajině nevznikla náhle, ale její kořeny sahají až do historie a jejímu vypuknutí předcházely dlouhý a postupný vývoj uvnitř země, ale také vývoj mezinárodního společenství. Dlouhodobá a rostoucí nespokojenost prozápadně orientovaného obyvatelstva nakonec vyvrcholila v demonstrace, následné svržení vlády a státní převrat. Nová vláda a zejména její zahraniční politika však přestala vyhovovat proruský smýšlejícímu obyvatelstvu na východě Ukrajiny, které začalo bojovat za připojení k Rusku. Válka na východě Ukrajiny přeměnila lokální konflikt na globální.

I přesto, že jde o moderní společnost, která přežila obě světové války, existují zde stále snahy jednotlivých aktérů rozšířit sféru svého vlivu. Ať už jde o Evropskou unii, která šíří demokracii postupně dále na východ nebo o Rusko, které se snaží neztratit a udržet si vliv v bývalých zemích Sovětského svazu. Obě tendence s sebou přináší kladny i záporny a Ukrajina se ocitla přímo v jejich soukolí. Mocenské snahy negativně ovlivnily nejen Ukrajinu, ale v důsledku ekonomických sankcí a humanitární krize rovněž i další aktéry mezinárodního společenství.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat a představit historické a vnitropolitické aspekty ukrajinské krize a dále ukázat její dosavadní následky. Západ a Východ se opět dostává do konfliktu, který se podobá situaci za studené války, ovšem s tím rozdílem, že nyní dochází nejen k porušování mezinárodního práva a vojenským intervencím, ale také přímo k ozbrojeným konfliktům ve východních regionech Ukrajiny. V souvislosti s tím některé státy vážně uvažují o poskytnutí vojenské pomoci Ukrajině a především o jejím vyzbrojení. Obecně však platí, že zbraně pomohou vyhrát válku, ale nikdy nevedou k vítězství, neboť nepřinesou žádaný mír.

2 Historie Ukrajiny a historický aspekt krize na Ukrajině

Podle archeologických výzkumů sahají počátky dějin Ukrajiny až do doby kamenné, kdy teritorium, na kterém se rozkládá dnešní Ukrajina, osídlili první lidé. Díky geografické poloze a specifickému povrchovému členění země docházelo k rychlému vývoji prvních osad ve vyspělejší společenstva. Osidlování probíhalo postupně z východu na západ nejprve příchodem indoevropského kočovného kmene Kimmerijů. Úrodná vnitrozemská půda Ukrajiny lákala další kmeny a nepřítomnost okolních pohoří jako přírodních hranic nijak nebránila příchodu cizích rodů a národů, které buď plynule nahradily své předchůdce, anebo si své místo tvrdě vybojovali. Na území Ukrajiny se během následujících staletí vystřídalo hned několik rodů. Patřili mezi ně například původem íránské Skytové, germánský kmen Gótů a dále například některé turkické národy jako Avaři, Chazaři nebo Tataři (Svitlichna, 2012, s. 10 – 20).

Největší část nynějšího obyvatelstva Ukrajiny tvoří etničtí Ukrajinci, kteří jsou původem slovanský národ. Moderní rozdělení Slovanů do tří lingvistických celků umožňuje zařadit etnické Ukrajince do východoslovanské větve. Tato klasifikace se ovšem složitě uplatňuje na minulé období, jelikož první slovanské národy na ukrajinském území nezanechaly žádné písemné památky. Dějepisci tedy mohou řadit praotce Ukrajinců do slovanské větve pouze na základě archeologických nálezů (mince, zbraně a hroby). V různých částech Ukrajiny se začaly usazovat slovanské kmeny, největším epicentrem Slovanů byla severozápadní Ukrajina (Magochij, 2012, s. 39 – 40).

Stejně jako pro Čechy, tak i pro Ukrajince a ostatní Slovany, je významnou událostí příchod věrozvěstů Cyrila a Metoděje, který se na Ukrajině datuje r. 860. Tito dva světci kodifikovali slovanský jazyk jako jazyk všech Slovanů vyznávajících křesťanskou víru. Bylo vytvořeno i dvojí písmo: cyrilice a hlaholice. Ze složitější hlaholice, které dal vzniknout Cyril a která byla určena k zápisu staroslověnského jazyka, vznikla dnešní latinka; naproti tomu z Metodějovy cyrilice, která byla určena k zaznamenání církevní slovanštiny navazující na staroslověnštinu, vznikly národní abecedy států využívajících azbuku (Magochij, 2012, s. 43 – 44).

2.1 Stručné dějiny do 1. poloviny 20. století

2.1.1 Kyjevská Rus

V devátém století měl nadvládu nad západní částí dnešní Ukrajiny Chazarský chanát, se kterým si ostatní území a města udržovala relativně pokojné vztahy placením tributů. Již roku 882 se začala Chazarská říše postupně rozpadat. Prvním úderem bylo obsazení města Kyjeva novgorodským knížetem Olegem. Kyjev přestal být v lénu Chazarů a tak mohl vzniknout zcela první slovanský stát na území Ukrajiny – Kyjevská Rus, jinak nazývaná Dávná Rus.

Stát Kyjevská Rus vznikl spojením slovanských kmenů z Kyjeva a Novgorodu, což utvořilo rozsáhlou a silnou velmoc, která se mohla postavit dosud vládnoucí Chazarské říši. Doposud není jasné, zda Kyjevskou Rus založili pouze sjednocení Slované nebo zda přitom svou roli sehrál skandinávský kmen Varjagů. Zastánci obou teorií se ale shodují na značném významu, který Kyjevská Rus pro ukrajinskou historii má. Kyjevská Rus se vyvíjela a fungovala na území Ukrajiny od 9. do 12. století a zapsala se do dějin jako jedna z největších středověkých velmocí na teritoriu Ukrajiny. Období Dávné Rusi je považováno za „zlatý věk“ ukrajinské historie, které ovlivnilo i středověkou Evropu, ať už politickými nebo ekonomickými vazbami (Svitlichna, 2012, s. 33).

Ranně feudální monarchie Kyjevské Rusi se skládala z několika jednotlivých knížectví, která spravovala jednotlivá knížata zvolena panovníkem říše. Důkazem značně vyvinuté geopolitické struktury a výborné administrativní organizace tehdejší říše dokazuje 400 let trvající nedotknutelnost Kyjevské Rusi. Podle Svitlichny (2012, s. 37 – 45) lze vývoj říše z chronologického hlediska rozdělit do čtyř etap:

- První etapa je vymezena dobytím Kyjeva knížetem Olegem a končí definitivním rozpadem Chazarské říše r. 965, o který se zasloužil kníže Svatoslav. Toto období se vyznačuje rychlým a mohutným územním růstem Kyjevské Rusi, který byl zapříčiněn jak sjednocováním jednotlivých slovanských rodů, tak i budováním významných obchodních stezek a rozvojem obchodu se sousedními zeměmi.
- Vláda Vladimira Velikého a jeho nástupce Jaroslava Moudrého je pokládána za druhé vývojové období Kyjevské Rusi, které přineslo velmoci ekonomický a také kulturní

rozkvět. Teritoriální expanze Kyjevské Rusi byla završena a Kyjevská Rus se tak stala největší evropskou velmocí té doby.

- Po smrti Jaroslava Moudrého se země dostala do chaosu. O vládu nad tak rozsáhlým územím se snažili tři synové Jaroslava, ale postupně se jejich společné kralování přeměnilo v nástupnický boj o trůn. K tomu se přidaly i nepokoje mezi feudály v jednotlivých knížectvích. Nemožnost udržet celistvost Kyjevské Rusi zapříčinila postupné rozdrobování na stále větší počet menších knížectví, která získávala větší a větší míru autonomie. V roce 1097 došlo k první schůzce knížat ve městě Ljubeč, kde byl jednotně přijat zákon o nástupnictví, a to takový, že každý kníže by měl vládnout té části země nebo tomu knížectví, kterému vládl jeho otec. Takový zákon jen podpořil další rozdělování země a tím i celkové oslabení doposud centralizované politické moci. Centrální forma vlády se tak přeměnila v polycentrickou s několika šlechtici v narůstajícím počtu autonomních regionů. Kyjevská Rus začala upadat.
- Poslední období Kyjevské Rusi bylo období postupného úpadku, který začal rozdrobeností země a skončil i ekonomickou a kulturní degenerací. Stále častější střídání panovníků ve vládě nejen zvyšovalo napětí v jednotlivých knížectvích, ale oslabovalo chátrající Kyjevskou Rus a umožňovalo pronikání okolních národů, zejména východních mongolských kočovných kmenů, na území Ukrajiny. Během 13. století se Kyjevská Rus dostala pod nadvládu mongolo-tatarů a stala se vazalským územím Zlaté Hordy¹.

Období Kyjevské Rusi znamená pro Ukrajince dodnes nejvýznamnější část jejich dějin, jelikož se jednalo o první a jediný státní útvar, který sjednocoval východoslovanský národ na jednom území. Od té doby nic takového neexistovalo a území Ukrajiny i se svými obyvateli se dostávala z jedné nadvlády do druhé, a tak jsou následující dějiny poznamenány četnými snahami získat národní sebeurčení.

2.1.2 Polsko-Litevská unie

Z důvodu oslabení Zlatou Hordou se ukrajinské teritorium rozdělilo do několika větších celků. Nejdříve, už za postupného rozpadu Kyjevské Rusi, se odtrhlo území dnešní Zakarpatské Ukrajiny s hlavním městem Užhorod a dostalo se pod vládu uherského státu, kde zůstalo nepřerušovaně až do první světové války. Během 60. a 70. let 14. století se Litva zmocnila severozápadního území Ukrajiny, historicky nazývaného Volyň, a také historického

¹ Zlatá Horda – území pod nadvládou Mongolů v období 1260 – 1502

území mezi řekami Jižní Buh a Dněstr – tzv. Podolí. Moldavské knížectví si nárokovalo území označené jako Bukovina až do 16. století, kdy se Moldavsko společně s Bukovinou dostalo do područí Osmanské říše (Svitlichna, 2012, s. 70).

V oblastech, které nově ovládla Litva a spojila je do Litevského velkoknížectví, litevští vládci provedli pouze minimální změny, aniž by výrazněji zasáhli do sociálních a právních institucí v ruských a ukrajinských zemích. Pokud byly vydány nové zákony, pak to bylo v souladu s dosavadním zákoníkem „Ruská pravda“; dokonce byla ruština ponechána jako úřední jazyk. Je tak vidět jasný vliv slovanské kultury na litevské knížectví, které začalo přijímat pravoslavnou víru (Magochij, 2012, s. 89).

Dva sousední velmi rychle rostoucí státní útvary – Polsko a Litva – začaly prahnout po dalších územích bývalé Kyjevské Rusi. Aby nedocházelo k větším bojům mezi zeměmi, byly uzavírány dohody o spolupráci, buď vzájemnými ústupky, nebo sňatkovou politikou. Neznámější z četných ujednání je Krewská unie z roku 1385, kdy se země sjednotily, aby se ubránily náporu Řádu německých rytířů; a Lublinská unie z roku 1569, která formálně ustanovila Polsko-litevskou unii neboli Republiku obou národů, jejíž součástí bylo území Ukrajiny po dobu dalších 200 let. Polsko-Litevská unie se rozpadla roku 1795 třetím dělením Polska, čímž bylo území Ukrajiny rozděleno na dvě nerovnoměrné části. První část, kterou tvořila Západní Ukrajina (součástí byly tři regiony: Halič, Bukovina a Zakarpatsko), čítala zhruba jednu desetinu dnešního území Ukrajiny a patřila Rakousko-Uhersku. Zbýlých devět desetin připadalo sílícímu Ruskému impériu. Takovéto roztříštění mezi dva rozlehlé a politicky silné imperiální celky mělo velmi negativní vliv na ukrajinské nacionální uvědomění a smýšlení (Svitlichna, 2012, s. 77).

2.1.3 Ukrajina v rámci Ruského impéria

Zatímco Rakousko-Uhersko bylo konstituční monarchií, která s sebou nesla i jisté svobody, Ruské impérium bylo monarchií absolutní. Obě říše se snažily zabránit ukrajinským nacionalizačním procesům na zabraném a podrobeném ukrajinském teritoriu, ale z ruské strany to bylo prováděno velmi tvrdě a razantně, zatímco Rakousko-Uhersko proti ukrajinské kultuře vystupovalo méně, spíše ji ignorovali. I přes tyto překážky však docházelo k nacionalizačním snahám udržet, a také rozvíjet, ukrajinskou kulturu, jazyk a tradici. Centrem „ukrajinského národního obrození“ se stala právě Západní Ukrajina (Svitlichna, 2012, s. 150 – 151).

Revoluce r. 1848 nezůstala pouze v Evropě, ale rozšířila se i na východ. V 60. a 70. letech 19. století se začala stupňovat nespokojenost rolníků proti přetrvávajícímu feudálnímu systému, která se na území Ukrajiny mísila s nacionalizačními snahami ukrajinského obyvatelstva. Ve stejné době probíhala i průmyslová revoluce, která podnítila nejen rozvoj uhelného a železnorudného průmyslu, ale také pomohla Ukrajině získat místo významného průmyslového centra v Ruském impériu. Industrializace s sebou přinesla nová místa a tedy i jistou míru urbanizace. Obyvatelé se nejen přesouvali, ale rostl i jejich počet a docházelo ke změnám v etnickém složení obyvatelstva (Svitlichna, 2012, s. 163)

2.1.4 USRR a UNR

Relativně poklidné 19. století, které se na teritoriu Ukrajiny vyznačovalo politickou stabilitou a ekonomickou prosperitou v době vládnutí Ruského a Rakousko-Uherského impéria nahradily na počátku 20. století akce s revolučním podtextem. Tyto akce byly vyvolány zostřujícím se třídním bojem, rostoucím politickým bezprávím některých skupin obyvatelstva a také hospodářskou krizí v letech 1900 – 1903. Nejen touha vymanit se z područí habsburské monarchie, ale i boje za osvobození od carismu Ruského impéria, byly možné z důvodu ruské porážky ve válce s Japonskem v letech 1904 – 1905. V Západní i Podněperské Ukrajině se do revolučních bojů zapojily všechny vrstvy obyvatelstva několika národů. V první řadě se jednalo o dělnickou třídu a krize se postupně přenesla i do politické nestabilnosti státu; dále to byla zemědělská povstání, která byla velmi často potlačována vojskem a další složkou byli studenti a inteligence bojující za sociální spravedlivost. Vývoj v obou částech Ukrajiny nebyl rovnoměrný. Boje v Západní Ukrajině probíhaly za přijatelnějších podmínek, a proto i výtěžky z nich byly značnější: začaly působit politické strany, jejichž hlavní snahou bylo docílit ukrajinské samostatnosti, otevíraly se ukrajinské školy a kulturní a sportovní organizace, které napomáhaly šíření nejen ukrajinské literatury, řeči a kultury, ale i samotného národního uvědomění ukrajinského obyvatelstva, které mělo vyhlídky na vznik samostatného státu (Svitlichna, 2012, s. 166 – 173).

S rozpoutáním první světové války naděje na samostatnost Ukrajiny pomalu uhasínaly. Nejen, že vzniklé ukrajinské politické strany postrádaly vnitřní řád a organizovanost a neměly ucelený program, ale celosvětový konflikt hluboce a nespravedlivě zasáhl ukrajinské obyvatelstvo a zapsal se do ukrajinských dějin jako nacionální tragédie. Příčina byla jednoduchá: rozdělení ukrajinského teritoria mezi dvě velmoci, které v první

světové válce bojovaly proti sobě. Na bitevních polích tak musel Ukrajinec bojovat proti Ukrajinci a národ, který se po staletí snažil o pospolitost, byl znovu rozdělen – tentokrát válečnou frontou. Z Ukrajiny se stalo válečné pole, na které si dělaly nároky Rusko, Rakousko-Uhersko, ale i Německo. Soupeřící strany, za něž prolívali krev především Ukrajinci, zcela ignorovaly ukrajinské nacionální zájmy a pouze využívaly situace k úplnému vymýcení ukrajinských národních a osvobozeneckých snah (Magochij, 2012, s. 248 – 253).

Šance na samostatnost Ukrajiny se objevila až ke konci 1. světové války, kdy v Ruském impériu v roce 1917 propuklo hned několik revolucí. Výsledkem první revoluce, únorové v Petrohradu, bylo faktické vytvoření dvou nových správních orgánů: Petrohradský výbor dělníků a vojenských zástupců a Prozatímní výbor státní Dumy, který měl funkci parlamentu. Po odstoupení cara Nikolaje II. z trůnu v březnu 1917 se obě organizace dohodly na sjednocení v jednu vládnoucí instituci, a to prozatímní vládu, která bude mít za úkol vyřešit formu státního zřízení a roli Ruska a především přijmout novou ústavu (Mogichij, 2012, s. 257 – 262).

Revoluční nálada se rozšířila i do Kyjeva, Oděsy, Charkova, ale i dalších větších ukrajinských měst, kde začaly také radikální změny. I přes masový charakter nacionální revoluce napříč všemi sociálními vrstvami, se snaha vymanit se z nadvlády impéria rozvětvila na dva odlišné směry. Stoupenci Ukrajinské národní strany požadovali úplnou samostatnost Ukrajiny, kdežto přívrženci Společenstva ukrajinských postupovců viděli budoucnost autonomní Ukrajiny jako federativně začleněného celku do Ruského státu. Ze strachu, že by vnitřní rozkol mohl udusit revoluci, došlo ke sloučením obou politických organizací a vzniku jednotné Ukrajinské centrální rady (Turchenko, 2002, s. 40 – 48).

Záměrem tohoto sloučení bylo urychlit revoluci, avšak v rozpadajícím se Ruském impériu došlo k jistým zvrátům, které revoluci posunuly v opačném směru, než požadovali nacionalisté. V Petrohradu proběhla socialistická revoluce vedená Vladimírem Iljičem Leninem, která svrhla Prozatímní vládu. Jakmile byl V. Lenin zvolen vůdcem Rady národních komisařů, požadoval přeformulování sociálně-ekonomického života země v souladu s komunistickými zásadami, které chtěl rozšířit i na teritorium Ukrajiny. Na takovou událost reagovala Centrální rada² přijetím III. Universálu, což bylo definitivní vyhlášení Ukrajinské

² Ukrajinská centrální rada

lidové republiky (UNR) dne 7. listopadu 1917. Leninovo socialistické hnutí snadno získávalo široké masy dělníků i vojáků a rychle se rozšiřovalo. Dokonce i do Ukrajinské centrální rady se postupně dostávali představitelé „neukrajinských“ politických organizací a stran, které poměrně rychle získali většinu a mohli provést politický puč. Centrální rada tedy přestala doufat v Ruskou demokratickou federativní republiku a soustředilo se na to, jak se vyhnout bolševické diktatuře. Boje mezi bolševiky a Centrální radou, která byla pro Lenina poslední překážkou k uchopení moci na Ukrajině, probíhaly od prosince 1917 do února 1918. Centrální rada se ukázala být nepřipravenou, aby mohla úspěšně čelit vojenské přesile Rady národních komisařů. Ani IV. Universál a vyhlášení nezávislosti UNR nepřišly včas, aby zachránily situaci. Na druhou stranu ale pomohly Centrální radě vystupovat na mezinárodní scéně a získat právo svobodně se podílet na diplomatických a mezinárodně-právních událostech, jakou byl například Brestlitevský mír s několika zeměmi Německa a Rakousko-Uherska. Rozporuplnou stránkou dohodnutého příměří byla zdánlivá kontrola a podpora severu ukrajinského teritoria s cílem zabránit příchodu bolševiků a možné anarchii a chaosu, která se však přeměnila v okupaci německými vojsky (Svitlichna, 2012, s. 195 – 198).

Centrální rada postupně fakticky ztrácela moc i oporu obyvatelstva a tak na kyjevském Sjezdu spolku statkářů a vlastníků půdy v květnu 1918 došlo ke zvolení Pavla Skoropadského hejtmanem, čímž došlo současně k rozpadu Centrální rady a ustanovení hejtmánátu. „*Režim hejtmanství byl svou formou národním ukrajinským státem, z hlediska politického mechanismu nabyt atributů absolutní monarchie*“ (Goněc a Bojko, 1997, s. 39). Název UNR byl změněn na Ukrajinský stát, byla zavedena ukrajinská armáda s vojenskou povinností a reformy byly provedeny i v kulturní a vzdělávací oblasti a v zahraniční politice. Avšak orientace na okupační síly Německa ani na buržoazii nezískaly podporu některých vrstev obyvatelstva – zejména zemědělců, pracujících a inteligence, kteří se stali opozicí hejtmánátu. V opozici se objevili i bolševici a vznikla Komunistická strana ukrajinských bolševiků, kteří chtěli navrátit ukrajinskou vládu Ukrajinské centrální radě, ovšem s podmínkou zachování jednoty s Ruskem. Pád hejtmanského režimu uspořádal konec války v listopadu 1918. Po porážce Německa Sovětské Rusko anulovalo Brestlitevský mír, a tím i zrušilo garanci nevmešování se do vnitřního dění na Ukrajině. P. Skoropadský byl donucen odstoupit z vlády a uvolnit místo nově nastupujícímu Direktoriu, které obnovilo Ukrajinskou lidovou republiku (Svitlichna, 2012, s. 197).

Současně s příchodem Direktorია do Kyjeva se revoluční nálada začala projevovat v západní části Ukrajiny, konkrétně ve Východním Haliči, Zakarpatsku a Bukovině. Výsledkem bylo ustanovení Západoukrajinské lidové republiky (ZUNR), která se musela již od počátku potýkat s agresí ze strany Polska, které usilovalo o začlenění výše zmíněných oblastí do obnovujícího se polského státu. Ačkoliv byl na počátku roku 1919 odsouhlasen Akt spojení UNR a ZUNR v jednu celistvou republiku, realizován nikdy nebyl, a to pro rozdílnost jednotlivých vlád a jejich odlišné vnitřní i zahraniční politiky. *„Obě ukrajinské společnosti se odlišovaly jak v národně politickém programu revoluce, tak v sociálním rozměru revoluce, zejména však v každodenní praktické činnosti“* (Goněc a Bojko, 1997, s. 51). V Direktoriu UNR se mezi lidry stále častěji objevovaly neshody, což vedlo k oslabení ukrajinské vlády a snadnému nastolení bolševické politiky, která mezitím na teritoriu Ukrajiny nabírala na síle. S ustanovením Ukrajinské sovětské socialistické republiky (USSR) byla zavedena loutková vláda se sovětskou politikou „vojenského komunismu“ řízenou z Moskvy (Svitlichna, 2012, s. 202). *„Boj za nezávislost Ukrajiny skončil neúspěchem. Západní Ukrajina se stala součástí Polska, Rumunska, Československa; a v Naddniperské Ukrajině se dostatečně potvrdil bolševický režim“* (Svitlichna, 2012, s. 204).

2.2 Ukrajina v rámci Sovětského svazu

Ve 20. letech 20. století se Ukrajina ocitla v hluboké ekonomické, sociální i politické krizi, která byla vyvolaná hned několika faktory. Země byla vyčerpaná několikaletou válkou a nacionální revolucí. Druhou příčinou bylo zavedení bolševické hospodářské politiky, tzv. „válečného komunismu“, který se odrazil jak v zemědělství, tak v průmyslové výrobě. Komplikace se objevily i uvnitř bolševické strany, která čelila stále větší nespokojenosti rolnictva. Vzniklo rolnické hnutí, obyvatelstvo trpělo hladomorem a situace eskalovala, až se hrozba občanské války stala reálnou. Okolnosti vyžadovaly změnu – tou bylo strategické zavedení „nové ekonomické politiky“ (NEP). *„Příznačné bylo, že zpočátku bolševičtí teoretikové prezentovali NEP jako taktický krok, jako dočasný ústup. Až později obrátili a označovali NEP za tzv. jednu z možných cest k socialismu“* (Goněc a Bojko, 1997, s. 62). Jednak vynucenost a dočasnost zavedení NEP jako nezbytného kroku k budování komunismu a jednak neslučitelnost s politikou Josifa Vissarionoviče Stalina (tedy ustanovení totalitního režimu), zapříčinilo již koncem 20. let odstoupení od „kapitalizované“ NEP.

2.2.1 Vznik SSSR

Na základně Leninova plánu došlo na I. sjezdu rad SSSR v prosinci 1922 k formálnímu ustanovení Svazu sovětských socialistických republik, který spojoval Ruskou federaci, Ukrajinskou SSR, Běloruskou SSR a Zakavkazskou federaci (Gruzie, Arménie a Azerbajdžán). Záměr byl takový, aby všechny sovětské republiky měly stejné pravomoci, ale podle Deklarace a Úmluvy o založení SSSR se fakticky jednalo o „*centralizovaný unitární státní celek*“ (Goněc a Bojko, 1997, s. 67). Právně zakotven byl SSSR až v roce 1924 Ústavou SSSR, která vnesla změny i do ostatních ústav sovětských republik, a tím je zbavil práva řídit vnější politiku, trh a rozvoj transportu i průmyslového odvětví. Avšak i jiné obory, které měly zůstat v plné moci sovětských republik, byly řízeny a kontrolovány Komunistickou stranou přímo z Moskvy.

Podle Svitlichny (2012, s. 224 – 235) charakterizují Ukrajinu v meziválečném období zejména čtyři pojmy, které velmi zasáhly do vývoje v kulturní, ekonomické i politické sféře.

- **Politika ukrajinizace** je důležitou kapitolou ukrajinských dějin, neboť v době sovětizace bylo pro ukrajinský národ velmi podstatné, aby se vzaly v úvahu nacionální požadavky Ukrajinců. Zprvu pomáhala bolševikům získat podporu ukrajinského obyvatelstva, pomohla rozvoji ukrajinského jazyka a literatury a také díky ní vzrostl počet Ukrajinců na vyšších pozicích a ve vládě. Na počátku 30. let 20. století se však ukrajinizace začala vymykat sovětské kontrole a stala se pro Rusko spíše nebezpečnou než užitečnou. Stalin prohlásil ukrajinizaci za reálnou hrozbu pro celistvost Sovětského svazu, začaly tvrdé represe a navrátila se politika rusifikace.
- **Industrializace** měla Sovětský svaz vyvést z ekonomické zaostalosti. Industrializace Ukrajiny spočívala v prudkém rozvoji průmyslu, který měl podle Stalina během 10 let dohnat padesáti až stoletou zaostalost za rozvinutějšími státy. Ideou komunismu bylo nastolit beztřídní společnost, a k tomu mělo dopomoci společné vlastnictví.
- **Kolektivizace** neboli přesun soukromého zemědělství v kolektivní, byla velmi negativně přijímána rolníky, kteří se nechtěli zbavovat své půdy ve prospěch Sovětského svazu. Ke konci 30. let bylo kolektivizováno přes 90 % hospodářství, což pro politické představitele bylo známkou úspěchu. Nicméně kolektivizace s sebou nepřinesla nic jiného než dezorganizaci agrárního sektoru, snížení zemědělské výroby

a konkrétně na Ukrajině i katastrofální hladomor, jehož přímé oběti se vyšplhaly až na 5 miliónů.

- Posledním typickým prvkem sovětské Ukrajiny byl stalinovský **totalitarismus**, který z bolševiků vytvořil monopol na vládu, na prosazování jednotné ideologie, na ekonomiku i na ostatní oblasti veřejného i soukromého života. Tento nedemokratický režim se vyznačoval masivními represemi obyvatelstva a návratem k carskému nevolnictví, dále izolací Sovětského svazu, cenzurou a policejní kontrolou.

2.2.2 Sovětská Ukrajina v období 2. světové války

Poté, co Adolf Hitler získal Rakousko a zlikvidoval Československo, začal se zajímat o svého největšího souseda – Polsko. Z první světové války se již poučil, že je velmi riskantní bojovat na dvou frontách zároveň, a proto si chtěl nejdříve zajistit přátelství se svým ideologickým protivníkem Stalinem. Před vypuknutím 2. světové války tak mezi Sovětským svazem a Německem došlo k podepsání Paktu Molotov-Ribbentrop, který měl zajistit desetileté neútočení mezi smluvními stranami. V tajném dodatku se dokonce psalo i o rozdělení sfér vlivu v Evropě (Magochij, 2012, s. 349 – 351). Současně byla podepsána i Dohoda o přátelství a spolupráci, která mimo jiné slíbila Sovětskému svazu dosud polské území Západní Ukrajiny. Německo tak mělo volnou cestu a mohlo zaútočit na Polsko.

Začlenění nebo spíše anexe západoukrajinského území k SSSR s sebou přineslo *sovětizaci*, která byla charakteristická silně represivním režimem. Ten zrušil veškerý politický život na Ukrajině; pokračovala nejen kolektivizace zemědělství, ale i znárodňování průmyslových podniků a bankovního systému. Jedinou a vedoucí stranou byla Komunistická strana Ukrajiny, na jejíž nejvyšší pozice byli dosazeni sovětské představitelé z Moskvy. Rovněž byl na Ukrajině postupně ničen náboženský a kulturní život. Všechny církve a vědecké ústavy byly zničeny a konfiskovány (Svitlichna, 2012, s. 255).

Dohoda o přátelství a spolupráci fungovala do 1941, kdy Německo 22. června provedlo operaci „Barbarossa“ a zaútočilo na Sovětský svaz, a to hned třemi směry: na Leningrad (nyní Petrohrad), na Moskvu a na Kyjev. Nejvíce důležité bylo v první řadě dobýt hlavní město dnešní Ukrajiny a následně získat i celé území Ukrajiny, neboť mělo pro Němce hned několik významů: *„jednak ekonomický – obsazení Ukrajiny by existenčně ohrozilo vojensko-průmyslový potenciál SSSR a zajistilo by Říši zdroje k dalšímu vedení války, jednak strategický – okupace Ukrajiny nejenže dávala Německu vhodné zázemí k další expanzi, ale*

zároveň umožňovala neutralizovat Krym, (...), konečně i morálně-politický – dobytí Kyjeva mohlo zvýšit prestiž Německa ve světě, povzbudit a utužit wehrmacht a naopak posílit poraženeckou náladu Rudé armády“ (Goněc a Bojko, 1997, s. 145).

Rudá armáda byla po zahájení sovětsko-německé války neúspěšná. Oproti německému vojsku měla zastaralou techniku i systém, a proto i přes svoji početnou převahu nemohla zvítězit. I úroveň vojenské přípravy nebyla dostačující. Navíc, Stalin do posledního okamžiku nevěřil, že Hitler opravdu zaútočí. Vojenský rozkaz tedy provedl až po samotném zahájení války Němci. Stalinovo vládnutí dezorientovalo národ i armádu tím, že byli neustále přesvědčováni, že se případné války budou odehrávat mimo sovětské teritorium a s minimální mobilizací. Avšak už po pár dnech bojů byl vyhlášen válečný stav a totální mobilizace (Turchenko, Panchenko a Tymchenko, 2007, s. 11 – 13). S postupem německých vojsk hlouběji do středu Ukrajiny, byla nutná evakuace do východních částí SSSR. *„Z Ukrajiny bylo evakuováno na 550 podniků a kolchozů, dále Akademie věd Ukrajiny, kulturně-vzdělávací ústavy a okolo 3,5 milionů pracujících. Vše, co nebylo možné odvézt, bylo zničeno“* (Svitlichna, 2012, s. 259). Evakuace nebyla dostatečně dobře zorganizována, a proto Německo získalo některé velké materiální cennosti a objekty strategického charakteru.

Němci rozdělili okupovanou Ukrajinu na 3 zóny. První byla Generální gubernie, která byla teritoriálně totožná s bývalou habsburskou oblastí Haliče a celá spadala pod říšskou správu. Další zónou byla Říšský komisariát Ukrajina, který připadal pod okupační správu. A poslední zónou byla „zóna vojenské správy“, do které patřil poloostrov Krym (Magochij, 2012, s. 361).

Cílem německého okupačního režimu na Ukrajině bylo v první řadě zajistit své vojsko materiálem, potravinami a pracovní silou. Druhým, dlouhodobějším, cílem byl Hitlerův „Generální plán Ost“, který měl být budován během třiceti let po válce, ale byl realizován již okamžitě po obsazení ukrajinského území německým vojskem. Podle tohoto plánu se měla Ukrajina stát „německým životním prostorem“, jednalo se tedy o území, které by Německo mělo kolonizovat a vymezit pouze pro árijskou rasu. Z tohoto důvodu panoval během okupace na Ukrajině krutý teror, který postihl nejen ukrajinské, ale i židovské obyvatelstvo a členy dalších národnostních menšin. Ukrajinci a příslušníci ostatních národnostních menšin umírali hlady, protože veškeré potraviny byly určeny pro německé vojáky. Pracovně schopní občané byli posíláni na nucené práce do pracovních táborů, ostatní deportováni rovnou na

smrt do koncentračních táborů. U velkých měst jako je Lvov, Kyjev a desítek dalších byly budovány vyhlazovací tábory a ghetta (Magochij, 2012, s. 363 – 365).

Tvrdé represe proti ukrajinskému obyvatelstvu podnítily hnutí odporu, které existovalo ve dvou formách – jako ukrajinské (protisovětské) nacionalistické hnutí zastoupené Organizací ukrajinských nacionalistů (OUN) a jako sovětské partyzánské hnutí, které chtělo nadále zůstat součástí SSSR (Mogichij, 2012, s. 369). Bohužel došlo k rozkolu i uvnitř OUN, která se rozdělila na dvě ideologicky odlišné frakce: OUN-B a OUN-M. Zatímco OUN-M v čele s Andrijem Melnykem spoléhalo na německou pomoc při dosažení ukrajinské nezávislosti, přívrženci OUN-B vedení Stepanem Banderou chtěli nezávislosti docílit vlastními silami a národním povstáním (Goněc a Bojko, 1997, s. 159). OUN vytvořila na Západní Ukrajině Ukrajinskou povstaleckou armádu (UPA), která se spoléhala pouze na sebe a na podporu obyvatelstva. Nebojovala pouze proti německým okupantům, ale i proti polským a prosovětským partyzánům.

Bitva u Stalingradu, která začala v listopadu 1942 a skončila německou porážkou v únoru 1943, byla první rozhodující bitvou, která zadala předpoklad pro konec 2. světové války. Další byla bitva u Kurska v červenci 1943, která osvobodila levobřežní Ukrajinu a započala proces postupného osvobozování ukrajinského území. Ukrajina byla osvobozena od německé okupace 28. října 1944 (Svitlichna, 2012, s. 264 – 265).

2.2.3 Studená válka, jaderná hrozba a rozpad SSSR

Po válce, která přinesla nesčetně obětí a celkový kolaps ukrajinské ekonomiky i politiky, započala obnova. Na rozdíl od první světové války, po které došlo k rozpadu Ruského impéria, vyšel SSSR z druhé světové války jako vítězná mocnost, která se podílela na poválečném uspořádání světa. Těžké a rozporuplné procesy ukrajinské obnovy se obecně dělí na čtyři etapy, které jsou zároveň čtyřmi etapami „studené války“, význačné zbrojením, vesmírným a jaderným programem a předháněním se mezi USA a SSSR.

První etapa, v letech 1945 – 1953 je charakteristická sílením Stalinova totalitního režimu. Proběhla totální kolektivizace zemědělského hospodářství, která zdvihla vlnu nevole rolníků, kteří odcházeli do již nelegálních partyzánských oddílů UPA bojovat proti režimu. V souvislosti s plánovanou ekonomikou došlo ke zvýšení průmyslové výroby (na úkor nízkých mezd a nedostatečného sociálního zabezpečení občanů), která ovšem pořád

zaostávala za západními mocnostmi. V roce 1948 odmítl Stalin účast v Marshallově plánu – odmítl tak finanční pomoc výměnou za odklonění se od komunismu. Německé reparace však byly tak nepatrnou částkou, že nemohla pomoci k obnově válkou postižených území. Ekonomický rozmach se soustředil na těžký průmysl, díky kterému by Sovětský svaz získal garanci vojenské obrany a základ pro vítězství komunismu nad kapitalismem. Rozkvět těžkého průmyslu zapříčinil, že nebylo dostatek prostoru pro rozvoj kultury a vzdělání, zemědělství nebo lehkého průmyslu. Ukrajina tak znovu získala postavení důležité surovinové základny Sovětského svazu (Svitlichna, 2012, s. 274 – 275).

V etapě mezi roky 1953 a 1964 zastával post 1. tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) Nikita S. Chruščov, za jehož vedení došlo k uvolnění situace v zemi. Na XX. sjezdu KSSS odsoudil „kult osobnosti Stalina“ a započal reformní politiku, která se poprvé odklonila od totalitního režimu a nesla prvky liberalizace a destalinizace (Turchenko, Panchenko a Tymchenko, 2007, s. 163). Chruščov provedl politické a ekonomické reformy, které v prvních letech jeho vlády přinesly Ukrajině úspěch a rozvoj. Díky jeho reformám vzrostla životní úroveň obyvatelstva, zemědělství se stalo výnosnějším, byly provedeny změny ve vzdělání a školství a ukrajinština i ukrajinská literatura byla po dlouhé době potlačování znovu povolena. Rady v jednotlivých sovětských republikách získaly větší pravomoci. Ačkoliv reformy měly své kladné stránky, byly polovičaté a nedotažené a ve výsledku pouze prohloubily ekonomickou krizi (Turchenko, 2007, s. 163 – 165).

Třetí etapou studené války bylo období krize sovětského společenství (1964 – 1985). Do vedení Sovětského svazu se dostali přívrženci stalinismu v čele s Leonidem Brežněvem. Základním cílem nové vlády bylo stabilizovat zhoršující se ekonomickou situaci. Bylo ustanoveno několik ekonomických reforem, které se týkaly zejména oblasti zemědělství a průmyslu, ale po tzv. „zlaté pětiletce“ (1966 – 1970), kdy fungovaly, začal průmysl počátkem 70. let opět upadat. Důvodem byl stálý extenzivní ekonomický rozvoj a chybějící intenzivní ekonomický rozvoj, takže docházelo k postupnému vyčerpávání materiálních zdrojů i pracovní síly. Brežněv obvinil Chruščova za způsobení kritické situace sovětské ekonomiky a navrátil se k „neostalinismu“: obnovil prestiž Stalina, zrušil některá práva a svobody občanů a pomocí represí udržoval „atmosféru strachu“. Znovu probíhala rusifikace ukrajinského národa a kultury, vědecká a tvůrčí inteligence byla pronásledována (Svitlichna, 2012, s. 284 – 288).

Poslední etapou, která skončila rozpadem SSSR a vyhlášením nezávislosti a samostatnosti ukrajinského státu, je etapa Gorbačovovy „perestrojky“³. S nástupem Michaila S. Gorbačova do úřadu začalo opět uvolňování situace a dokonce se začaly oteplovat vztahy mezi USA a SSSR. Hlavním cílem reforem z 80. let, které zavedl Gorbačov, bylo vyřešení ekonomicko-sociální krize. Ty však byly utopické a nedostatečně promyšlené, a proto přinesly Sovětskému svazu více škody než užitku. V roce 1990 zapříčinila nedomyšlená fiskální politika růst inflace a rozpadu SSSR rovněž přispělo i zavedení tržní politiky. Reformace politického života podpořila rostoucí nacionalismus ukrajinského obyvatelstva. Opět začalo obrození ukrajinské kultury, začaly se vytvářet nacionální organizace, které stále více mířily k demokracii. Komunistická strana, která byla ještě stále ve vedení, postupně ztrácela kontrolu nad masovým hnutím Ukrajinců za samostatnost. Počínající pluralismus politických stran byl dalším krokem k ukrajinské samostatnosti, i přesto, že strany byly slabé, špatně organizované a bez konkrétního politického programu. Dalším faktorem, proč došlo k rozpadu SSSR je rozpuštění Varšavského paktu, fungujícího mezi zeměmi Sovětského svazu od roku 1955 jako protipól NATO (Turchenko, 2007, s. 270 – 275).

2.3 Přelom 20. a 21. století

Politické strany Ukrajiny, které usilovaly o samostatnost ukrajinského státu, se konečně dostaly do parlamentu a červenci 1991 Nejvyšší rada Ukrajiny přijala Deklaraci o ukrajinské suverenitě. Ta stanovila právo ukrajinského národa na samostatnost, svrchovanost a celistvost ukrajinského státu v rámci svého teritoria. Oficiálním datem vyhlášení ukrajinské nezávislosti je 24. srpen 1991, který je dnes státním a nejdůležitějším svátkem Ukrajiny.

2.3.1 Počátky nezávislé Ukrajiny

V prosinci 1991 proběhlo v již nezávislé Ukrajině referendum o volbě prezidenta, kterého se zúčastnilo přes 90 % obyvatel. Referendum také stvrdilo „Akt prohlášení ukrajinské nezávislosti“. Prvním ukrajinským prezidentem se stal Leonid Kravčuk, bývalý ideolog Komunistické strany Ukrajiny, jemuž dalo své hlasy 61,6 % voličů (Svitlichna, 2012, s. 297).

Po skutečném získání statutu „nezávislého státu“, bylo další metou vytvořit vlastní, efektivní a fungující zákonodárnou, výkonnou a soudní moc. Cestou k vytvoření

³ perestrojka – přestavba komunistického režimu v Sovětském svazu v 80. letech, která se týkala jak ekonomiky, tak politiky

demokratického, právního a sociálního sátu bylo rovněž vytvoření nové ústavy, která by zrevidovala Ústavu USSR platnou od roku 1978. Konstituční proces trval 6 let a nová ústava byla přijata až v roce 1996 (Turchenko, Panchenko a Tymchenko, 2007, s. 365).

Změnilo se i mezinárodní postavení Ukrajiny, která se nově stala rovnocenným aktérem mezinárodních vztahů. Jako první uznaly nezávislost Ukrajiny Polsko a Kanada, dále Rakousko, Lotyšsko a Litva; do konce roku 1991 uznalo ukrajinskou nezávislost 132 států.

Zahraniční politika Ukrajiny nemá určitý směr. Ukrajina je členem několika mezinárodních organizací i bilaterálních nebo multilaterálních smluv. Pro Ukrajinu jsou důležité jak vztahy s Evropou (je členem OBSE⁴, Rady Evropy a dalších evropských organizací), tak vztahy se státy z postsovětského regionu (členství v SNS⁵). Zvláštní vztah má Ukrajina k Rusku, přičemž vztahy mezi oběma státy jsou doposud komplikované, protože stále nebyly vyřešeny všechny ožehavé problémy, např. rozdělení sovětského majetku, rozdělení černomořské flotily, příslušnost poloostrova Krym a statut města Sevastopol a v neposlední řadě i dodávky ropy a plynu z Ruska. Tato témata jsou stále aktuální a ve většině případů jsou svárem mezi Ruskem a Ukrajinou (Svitlichna, 2012, s. 333 – 335).

2.3.2 Oranžová revoluce

Prezidentské volby v roce 2004 jsou poznamenány sice mírnými, ale hlasitými demonstracemi, které trvaly bezmála tři měsíce. Demonstrace, kterých se zúčastnily desítky tisíc lidí, začaly již po prvním kole prezidentských voleb, které proběhly 31. října 2004. Největší šanci získat post prezidenta měli dva soupeři. Prvním byl provládní kandidát a toho času premiér – Viktor Janukovyč, kterého podporoval nejen úřadující prezident L. Kučma, ale i ruský prezident Vladimir Putin. Programem Janukovyče bylo soustředit se na prohlubování vztahů s Ruskem, a dále rychlý ekonomický rozvoj a vyřešení sociálních otázek, mimo jiné i problém platů a penzí. Opozičním kandidátem byl Viktor Juščenko, zastávající prozápadní politickou stranu „Naše Ukrajina“. Jeho programem bylo „Deset kroků vstříc lidem“, který zahrnoval například tvorbu nových pracovních míst, financování sociálních programů, boj s korupcí nebo rozvoj zemědělství. Úspěšné také bylo spojení strany s Blokem Julije

⁴ OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSCE – Organisation for Security and Co-operation in Europe)

⁵ SNS – Společenství nezávislých států

Tymošenkové (Svitlichna, 2012, s. 321). Barvou politické strany „Naše Ukrajina“ byla oranžová, a právě ta se stala symbolem revoluce a demokratického směřování Ukrajiny.

Juščenko a opoziční část vlády obvinili Janukovyče z manipulace volebního procesu i výsledků. V kampani Janukovyče hrály roli i soukromé televizní kanály (1+1, ICTV), které během voleb vysílaly pouze programové spoty Janukovyčovy „Strany regionů“ a informace o dalším kandidátovi buď nezveřejnily, nebo je zkreslily (Svitlichna, 2012, s. 321). Předběžné odhady i výsledky exit pollů⁶ přesto ukazovaly čísla ve prospěch Juščenka, ovšem zmanipulovaná Ústřední volební komise dlouho nechtěla zveřejnit oficiální výsledky prvního kola. Po několika dnech ovšem musela uznat, že vítězem prvního kola byl Juščenko. Obvinění o podvodech a manipulacích během prvního kola potvrdili i nezávislí mezinárodní pozorovatelé.

Nicméně, volební machinace probíhaly i během druhého kola voleb, které se konalo 21. listopadu. V několika volebních místnostech v různých městech se vyskytly problémy, které měly ovlivnit výsledky voleb. Buď nebyly kompletní seznamy voličů, takže někteří lidé nemohli být připuštěni k volbám, jinde byla ukradena volební urna nebo zničeny volební lístky (BBC Czech, © 2015).

Když Ústřední volební výbor vyhlásil 24. listopadu výsledky voleb a jako vítěze uvedl Janukovyče, Juščenko ihned podal stížnost Vrchnímu soudu. Stížnosti bylo vyhověno a nové prezidentské volby byly ohlášeny na 26. prosince. Opakované volby proběhly již bez komplikací a 23. ledna 2005 byl inaugurován nový prezident Ukrajiny – Viktor Juščenko. V únoru parlament schválil J. Tymošenkovou jako premiérku Ukrajiny a nová politická elita vymezila demokratický kurs Ukrajiny směřující k Evropě (Svitlichna, 2012, s. 322).

⁶ exit poll – nezávislý průzkum u voličů odcházejících z volebních místností, jehož cílem je zjistit voličské preference a předběžné výsledky voleb

3 Vnitropolitický aspekt ukrajinské krize

Politická scéna současné Ukrajiny je charakteristická nestabilitou, přílišnou pluralitou politických stran, z nichž málokteré mají ucelený program nebo ho často mění. V zemi má navíc stále silný vliv vrstva oligarchů, kteří snadno ovlivňují politické elity. Aktuálním problémem je hluboko zakořeněná a rozšířená korupce.

Z geografického umístění Ukrajiny vyplývá geopolitické rozdělení Ukrajiny na *proruskou* a *prozápadní*. I když toto rozdělení není nové a funguje již několik desetiletí, v moderní době dostává zcela jiný význam a velkou mírou přispívá nejen k rozdělení ukrajinského území, ale i národa a jeho smýšlení.

3.1 Vymezení základních politických pojmů

Demokracie

Podle slovníku cizích slov je demokracie „*státní zřízení, kde vládní moc náleží lidu a je jím vykonávána přímo nebo zprostředkovaně (prostřednictvím systému zastupitelů, kteří jsou obvykle pravidelně, periodicky a svobodně voleni)*“ (SCS.ABZ.CZ, © 2005-2015).

Slovo demokracie má původ v řečtině (*démos* = lid, *kratos* = vláda) a jeho přímý význam je „vláda lidu“. Historicky poprvé byla demokracie jako forma vlády či politického systému zaznamenána v řeckých městských státech, například v Aténách v 6. – 4. století př. n. l. Jednalo se o přímou formu demokracie, kdy se na vládě a rozhodování prakticky o všech záležitostech podíleli všichni oprávnění a svobodní občané hlasováním v tzv. lidovém sněmu. Jelikož fungování na tomto principu bylo možné pouze v rámci menších celků, došlo ke vzniku zastupitelské demokracie, jejíž podstatou je delegování podílu na moci z občana na jím zvoleného zástupce. Mezi základní principy demokracie patří například princip suverenity lidu, princip plurality politických stran, princip decentralizace státní správy a samosprávy, princip dělby moci (na zákonodárnou, výkonnou a soudní) a princip svobody tisku a projevu (Dahl, 2001, s. 37 – 40).

Poloprezidentská republika

Demokracii nejčastěji odpovídá jako druh státního zřízení republika, která může existovat v podobě parlamentní nebo prezidentské republiky. Parlamentní politický systém je charakteristický tím, že vedoucí postavení mezi nejvyššími státními orgány má parlament,

kterému je odpovědná vláda. Rovněž hlava státu je na parlamentu nepřímo závislá. Naproti tomu prezidentský systém se vyznačuje důslednější dělbou moci, což má za důsledek nezávislost nejvyšších státních orgánů. Prezident je hlavou státu i hlavou výkonné moci, je nezávislý na parlamentu a dokonce mu není ani odpovědný. Vláda, kterou prezident jmenuje, má spíše funkci jeho poradního orgánu a není odpovědná ani parlamentu (Cabada a Kubát, 2007, s. 193 – 196).

Jak již vyplývá z názvu, poloprezidentský systém stojí na rozmezí mezi parlamentním a prezidentským systémem. Příčinou vzniku poloprezidentského systému je nefunkčnost nebo nedostatky výše zmíněných systémů v čisté formě.

Podle Sartoriho (2001, s. 139 – 140) je poloprezidentský systém takový, který splňuje všechny následující charakteristiky:

- Hlava státu je volena přímo všelidovou volbou na pevně dané funkční období.
- Hlava státu sdílí exekutivní moc s premiérem, což vytváří strukturu duální autority.
- Prezident je nezávislý na parlamentu, není však oprávněn vládnout sám, a tak je jeho vůle reprezentována vládou.
- Premiér a jeho vláda je závislá na parlamentu – závisí na jeho důvěře či nedůvěře, přičemž v obou případech je nutná podpora parlamentní většiny.
- V rámci duální struktury autority existuje možnost přesouvání mocenské převahy uvnitř exekutivy, tzn. mezi premiérem a prezidentem.

Extremismus a radikalismus

Podle Ministerstva vnitra ČR jsou extremismem chápány „*vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku*“ (© 2015). V současné politické sféře rozlišujeme dva základní směry – levicový a pravicový extremismus. Pravicoví extremisté jsou zaměřeni či motivováni nacionální, rasovou nebo etnickou záští; příkladem jsou například neonacisté. Naproti tomu levicoví extremisté (komunisté, anarchisté) jsou inspirováni záští sociální či třídní. Existují i další typy extremismu, například náboženský nebo radikálně ekologický extremismus (Ministerstvo vnitra ČR, © 2015). Cílem extremistů, kteří ve většině případů vystupují proti trvajícím

politickému systému, je jeho likvidace a nastolení nového, zpravidla nedemokratického, systému.

Slovník cizích slov popisuje radikalismus jako *důslednost* či *snahu jít až na kořen věci*. V politice je tímto pojmem označován styl či principy politických radikálů⁷, případně radikální hnutí v politice.

3.2 Politický systém Ukrajiny

Ukrajina je od rozpadu SSSR unitárním státem, jenž je charakterizován tím, že je podřízen jedinému mocenskému centru. V případě existence menších jednotek uvnitř státu se jedná vždy o jednotky územněsprávní, nikoli politické, a jako takové nemají vlastní suverenitu. Unitární stát se dále vyznačuje jedinou ústavou, jedinou soustavou nejvyšších státních orgánů, jedinou soudní soustavou a také jediným občanstvím (Turchenko, 2007, s. 379).

Forma státu je kromě územní struktury také určena typem státu a formou vlády. Na rozdíl od jednoznačného stanovení Ukrajiny jako unitárního státu, určení výše zmíněných dvou atributů již není tak určité. Ministerstvo zahraničních věcí ČR (© 1997 – 2015) uvádí Ukrajinu jako parlamentně-prezidentskou republiku, což je jeden ze dvou typů poloprezidentské republiky. Parlamentně-prezidentská forma republiky je charakterizována převládající autoritou parlamentu. Proti tomuto vymezení stojí základní kámen ústavního systému Ukrajiny, tj. Ústava Ukrajiny (*Konstitucija Ukrainy*), která byla oficiálně schválena 28. června 1996, a která určuje prezidenta jako převažující autoritu. Nejen četné pravomoci hlavy státu, ale i princip dvojité odpovědnosti vlády (vůči parlamentu i vůči prezidentovi), mělo za následek časté konflikty mezi dvěma nejvyššími státními mocemi – prezidentem a parlamentem, které mezi sebou soupeřili o dominantní postavení. Od roku 1996 je tedy Ukrajina na základě Ústavy Ukrajiny poloprezidentskou republikou, neboť splňuje základní charakteristiky, tj. přímo volený prezident disponující nemalými pravomocemi a vláda závislá na parlamentu. Jelikož reálně má na Ukrajině větší autoritu prezident, je Ukrajina prezidentsko-parlamentní republikou (Kubová, 2002). Na pomezí je i demokratická forma vlády, neboť se jedná spíše o hybridní režim, kdy proces politické transformace nebyl zcela dokončen a zůstal někde mezi konsolidovanou demokracií a autoritativním režimem.

⁷ radikál – ten, kdo dává přednost hlubokým a razantním změnám v existujících institucích či politických, sociálních nebo ekonomických podmínkách

Hybridním režimem se vyznačují státy, které splňují alespoň minimální požadavek demokracie, tj. mají pravidelné, svobodné a soutěživé volby. Není to jen problém Ukrajiny, ale i dalších bývalých států Sovětského bloku, které byly nuceny po rozpadu SSSR transformovat svoje politické zřízení.

3.2.1 Aktéři zákonodárné, výkonné a právní moci

Prezident

Hlavou státu Ukrajiny je prezident. „*Status prezidenta a jeho pravomoci jsou vymezeny v Ústavě Ukrajiny*“ (Prezident Ukrainy Petro Porochenko, © 2014). Podle odstavce 102 článku V Ústavy Ukrajiny⁸ je prezident hlavou státu a garant státní suverenity, teritoriální celistvosti, dodržování Ústavy a lidských práv a svobod občanů. Náležitosti volby prezidenta pak popisuje odstavec 103 článku V. Občané tajným hlasováním volí prezidenta přímou volbou na základě všeobecného a rovného volebního práva. Mandát prezidenta trvá 5 let s možností jednoho opakování. Platným kandidátem je ten, kdo dosáhl věku 35 let, žije na území Ukrajiny nepřetržitě po dobu nejméně 10 let před konáním voleb a mluví ukrajinsky. Konkrétní pravomoci prezidenta jsou obsaženy v odstavci 106, zde jsou uvedeny ty nejpodstatnější:

- Prezident má za úkol chránit státní nezávislost a nacionální bezpečnost.
- Reprezentuje zemi v mezinárodním prostředí a v rámci zahraničněpolitických vztahů s jinými státy, účastní se důležitých mezinárodních jednání a ratifikuje a podepisuje mezinárodní smlouvy.
- Se souhlasem Nejvyšší rady Ukrajiny jmenuje premiéra a podle jeho doporučení i další členy vlády.
- Vyhláší celostátní referendum, pokud se týká otázek ústavních změn.
- Je vrchním velitelem ozbrojených sil Ukrajiny; podle zákona může vyhlásit celkovou nebo částečnou mobilizaci a rovněž může na území Ukrajiny vyhlásit válečnou situaci.
- Uděluje milosti a vyznamenání.
- Podepisuje zákony přijaté Nejvyšší radou Ukrajiny a má právo na jejich vetování, s výjimkou zákonů týkajících se ústavních změn.

⁸ Ústava Ukrajiny platná od r. 1996 s dodatky a novelizacemi z roků 2004, 2011, 2013 a 2014. Kompletní znění ústavy v originále je dostupné na <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>. V dalším textu uvedeno „zdroj: Ústava“.

Nejvyšší rada Ukrajiny

Podle odstavce 75 článku IV Ústavy Ukrajiny je „*jediným zákonodárným orgánem Ukrajiny parlament – Nejvyšší rada Ukrajiny*“. Parlament má 450 poslanců⁹, kteří jsou, podobně jako prezident, voleni občany na základě všeobecného a rovného volebního práva v přímých volbách. Volby probíhají formou tajného hlasování a poslanecký mandát je udělován na dobu 5 let. Poslanci mají podobně jako prezident imunitu. Řádná zasedání parlamentu probíhají dvakrát do roka (v únoru a v září). Mimořádná zasedání mohou být svolána předsedou parlamentu, prezidentem nebo na požádání minimálně třetiny poslanců. Nejpodstatnější pravomocí je tvorba ústavodárných zákonů, tedy zákonů, které mění ústavu. K přijetí těchto zákonů je zapotřebí dvoutřetinová většina parlamentu. Neméně důležitou úlohou parlamentu je vytváření a následné přijímání zákonů; k jejich schválení je zapotřebí prostá většina parlamentu. Prezidentské veto zákonů, vyjma ústavních, může parlament přehlasovat dvoutřetinovou většinou.

Dále Nejvyšší rada Ukrajiny určuje základní směr vnitřní i zahraniční politiky státu. V neposlední řadě hraje parlament důležitou roli ve vztahu k vládě, která je mu – i prezidentovi – podřízena, čímž vzniká instituce dvojí kontroly. Parlament schvaluje vládní program a také má právo (na základě návrhu podaného minimálně třetinou poslanců) vyslovit vládě nedůvěru (zdroj: Ústava).

Kabinet ministrů

Kabinet ministrů, tedy vláda, je vedle prezidenta druhým aktérem výkonné moci. Struktura vlády, její pravomoci a povinnosti upravuje Ústava Ukrajiny, konkrétně článek VI. Vláda je odpovědná jak prezidentovi, tak parlamentu. Kabinet ministrů se skládá z premiéra, prvního vicepremiéra, dalších vicepremiérů a ministrů. Podle odstavce 116 článku VI Ústavy Ukrajiny patří mezi základní pravomoci vlády:

- ochrana státní suverenity a ekonomické samostatnosti Ukrajiny, organizace vnitřní a zahraniční politiky státu;
- přijímání opatření k ochraně lidských práv a svobod občanů Ukrajiny;
- implementace národních programů hospodářského, vědeckotechnického, sociálního a kulturního rozvoje Ukrajiny;

⁹ K datu 10. 4. 2015 je stav obsazených mandátů 422, neboť v parlamentních volbách v říjnu 2014 nebyly zahrnuty Doněcká a Luhanská oblast a také k Rusku připojený Krym. Mandáty z těchto oblastí nejsou obsazeny.

- přijímání opatření k zajištění bezpečnosti státu a veřejného pořádku;
- koordinace práce ministerstev s jinými ústředními výkonnými orgány.

Soudní moc

Soudní systém Ukrajiny tvoří Ústavní soud Ukrajiny, Nejvyšší soud Ukrajiny a dále Vyšší administrativní soud, Vyšší hospodářský soud a Vyšší specializovaný soud Ukrajiny v posouzení občanských a kriminálních záležitostí (Government portal, © 2015).

Ústavní soud Ukrajiny je jediným soudním orgánem s ústavní pravomocí na Ukrajině. Byl založen na základě zákona „O Ústavním soudu Ukrajiny“ z roku 1996. Struktura a kompetence jsou vymezeny v článku XII Ústavy Ukrajiny. Nejvyšší ústavní soud má 18 členů, přičemž 6 soudců zvolí prezident, 6 parlament a zbylých 6 volí Výbor soudců Ukrajiny. Soudní mandát je 9 let, bez možnosti znovuzvolení (Konstitucijnyj sud Ukrainy, © 2015). Základní úlohou Nejvyššího ústavního soudu Ukrajiny je řešit otázky týkající se ústavních zákonů a jiných právních aktů souvisejících s ústavou.

3.2.2 Politická situace do počátku krize

V roce 1990 se začal rozvíjet pluralismus politických stran. Problém byl v nedostatečném počtu zástupců jednotlivých stran, v neucelených programech a také v přetrvávající rivalitě prezidenta a parlamentu. Ačkoliv koncepce nové ústavy byla parlamentem schválena již v červnu 1991, ústavní proces trval ještě celých 5 let a nová Ústava Ukrajiny, která nahrazovala tu z roku 1978, byla přijata až 28. června 1996. Nová Ústava přinesla změny do procedury parlamentních voleb a prodloužila poslanecký mandát na 5 let (Svitlichna, 2012, s. 315 – 323).

První parlamentní volby v nezávislé Ukrajině, které byly shodou okolností předběžné, se konaly v roce 1994 a vítěznými stranami byly Komunistická strana Ukrajiny (KPU) a Socialistická strana Ukrajiny (SPU) – dvě levicově orientované strany (Gonč a Bojko, 1997, s. 247). V následujících volbách, již řádných, v roce 1998 opět zvítězila KPU, tentokrát s ještě výraznějším náskokem. Ve třetích volbách roku 2002 se parlament poprvé posunul „doprava“. Vítězem se stal Blok Naše Ukrajina v čele s Viktorem Juščenkem. Za ním byla KPU a místo v parlamentu si získaly i Blok Julii Tymošenkové (pravý střed) a středová strana Za jednotnou Ukrajinu Volodymyra Lytvyna (Svitlichna, 2012, s. 319). Ve volbách v roce 2006 jasně zvítězila proruská Strana regionů, kterou vedl nejdříve Mykola Azarov a poté Viktor

Janukovyč. Ideologicky proti koalici Strany regionů a KPU stála opozice – Blok Tymošenkové a Blok Naše Ukrajina, které měly také vysoké procento voličů. S velkým odstupem od vítězných stran byla KPU a SPU (Svitlichna, 2012, s. 323). Ze snahy vyjít z vleklé politické krize došlo v roce 2007, na základě dohody mezi prezidentem Viktorem Juščenkem a Viktorem Janukovyčem, k předčasným volbám. Vedoucími stranami byly: Strana regionů v čele s Janukovyčem, která opět uzavřela koalici s KPU, a v opozici pak Blok Tymošenkové a Blok Naše Ukrajina – Národní sebeobrana. Několik míst v parlamentu získal i Blok Volodymyra Lytvyna. V roce 2012 se v parlamentu kromě Strany regionů a Bloku Tymošenkové, který byl přejmenován na „Vlast“, objevily i dvě nové strany – Strana „Úder“ vedená ukrajinským boxerem Vitalijem Kličkem a ultrapravicová nacionální strana „Celoukrajinské sjednocení Svoboda“ s Olegem Tjagnybokem ve vedení (Studio ČT24, 2012).

3.2.3 Současná politická situace

Kvůli kritické situaci na Ukrajině a nefungující koalici, vyhlásil úřadující prezident Petro Porošenko, předběžné parlamentní volby, které se konaly 26. října 2014. Podle odhadů expertů, samotné volby nemohly krizi vyřešit, ale byly rozhodně jedním z klíčových kroků kupředu, a podle výsledků voleb, směrem k Západu (Parlamentní listy, 2014a).

Na území ve východní Ukrajině ovládaném separatisty, konkrétně v Samozvané republice Doněck a Samozvané republice Luhansk se neotevřelo okolo 60 % volebních místností. Lidé z těchto oblastí, kteří si ponechali ukrajinské občanství, mohli po úpravě Zákona o parlamentních volbách volit i v jiných volebních okrscích, nebo v zahraničí. Nicméně, voleb se kvůli válečné situaci na východě země nemohla zúčastnit až desetina voličů (Hospodářské noviny, 2014).

Jasným vítězem předčasných parlamentních voleb se stal Blok Petra Porošenka (Blok PP), který získal 146 křesel. Blok PP je hnutí několika prozápadních stran, jejichž programem je vytvoření suverénního právního státu Ukrajina s konsolidovaným demokratickým systémem a rozvinutou ekonomikou (Blok Petra Porošenka, © 2014). Ačkoliv prezident sám kandidovat nemohl, vítězstvím strany, kterou založil, získal většinový vliv i v parlamentu.

Na druhém místě skončila s překvapivě vysokým procentem voličů strana Lidová fronta, v jejímž čele stojí Arsenij Jaceňuk, kterému byl ponechán titul ukrajinského premiéra.

Podobně jako vítězná strana má prozápadní tendence a svou politiku směřuje k Evropské Unii. Lidová fronta získala v parlamentu 82 křesel.

Zbylé mandáty si rozdělili nestranní kandidáti (42 křesel), strana Opoziční blok (40), která je seskupením 6 stran, mimo jiné i bývalé Strany regionů, dále strana Lvovského starosty Svépomoc (31), proruská strana Obrození (22), proevropská a populistická Radikální strana Olega Ljaška (21), strana Vlast Julije Tymošenkové (19) a strana Vůle národa (19). Je více než zřejmé, že převahu vnitropolitického vlivu mají prozápadní strany, které mají zájem o posunutí Ukrajiny směrem k Evropské unii. V programu těchto stran se opakují témata ukončení krize a bojů na východě země, boje s korupcí, prohlubování mezinárodní spolupráce zejména skrze EU a NATO a zlepšení ekonomické situace Ukrajiny. Proruské strany (Opoziční blok, Obrození) mají nyní spíše marginální vliv na politické dění v Ukrajině (Verkhovna Rada Ukrainy, ©1994 – 2015).

Východ Ukrajiny volby označil za nelegitimní, ale nijak více se k nim nevyjadřoval a jednal, jako by se jednalo o volby v cizí zemi, které se nově vytvořených samozvaných republik netýkají. Ruský prezident Vladimir Putin parlamentní volby na západě země uznal za legitimní a rovněž přiznal, že Ukrajina má právo na svobodné volby. Putinovu zmírněnou rétoriku vnímali proruští separatisté za zradu. Na začátku listopadu 2014 proběhly zvláštní volby v Doněcké a Luhanské republice, které nastartovaly cestu k samostatné vládě a možnému připojení k Ruské federaci. Volby proběhly i v dalších regionech východní Ukrajiny. Ty naopak neuznal Západ. I přes rostoucí decentralizaci země, výsledky parlamentních voleb na západní Ukrajině dokazují proces dekomunizace a desovětizace Ukrajiny a jasného posunutí demokratických principů dále na východ (Palata, 2014).

3.2.4 Role oligarchů v politice

Od počátku tvoření ukrajinské státnosti, tedy už od 90. let minulého století se na Ukrajině začala vytvářet úzká skupina lidí – oligarchů, kteří díky masivní privatizaci po rozpadu Sovětského svazu získávali, často i kriminální činností, státní majetek. Tuto, sice úzkou, ale velmi vlivnou skupinu, nejdříve politika Ukrajiny nezajímala a soustředili se na ekonomiku (Oksana Pelenská, 2015). Rozpadem SSSR se však Ukrajina dostala do ekonomické krize, se kterou se nová vláda musela potýkat, a proto se obrátila na pomoc oligarchů. Po přijetí nové ústavy v roce 1996, se vliv oligarchů v politické moci stále zvyšoval. Oligarchové, neboli miliardáři a obchodní magnáti, se stali sponzory významných

politických subjektů, nebo se v politice angažovali přímo. Svého vlivu využívali „*pro prosazování svých obchodních zájmů a jako nejvhodnější způsob ochrany svých zájmů v novém porevolučním politickém uspořádání a za hrozby rozpadu státu*“ (Ministerstvo zahraničních věcí ČR, © 1997 – 2015).

Oligarchové se dostali i na pozici prezidenta – v roce 2010, kdy se prezidentem stal Janukovyč. Na Ukrajině se rozmohla korupce, která existovala již dříve, ale nyní se rozšířila v politické i ekonomické sféře ve velkém měřítku. Navíc to, že prezident pocházel z Doněcké oblasti a vystupoval výrazně proruský, podnítilo rostoucí nespokojenost občanů, což byl první impuls k volání po změně.

I dnes zůstává Ukrajina zemí oligarchů, kteří dohromady vlastní majetek okolo 70 miliard dolarů. Nejbohatším mužem na Ukrajině je Rinat Achmetov, vlastník fotbalového klubu FK Šachtar Doněck. Za oligarchu je považován i nynější prezident Porošenko, který vlastní čokoládovny Ročen na ukrajinském i ruském území. V tomto roce by mělo dojít k jejich prodeji, neboť Porošenko chce být čistým politikem i prezidentem, který zastupuje zájmy Ukrajiny a ukrajinského národa, a pokračovat v prozápadním směřování Ukrajiny. Na začátku roku to mělo dokázat i zatýkání několika významných členů z kruhu oligarchů. Nicméně, nyní je ještě těžké posoudit, zda se jedná opravdu o boj s korupcí a nastolení transparentní politiky nebo zda jde o boj o moc (Oksana Pelenská, 2015).

4 Krize na Ukrajině

Po rozpadu Sovětského svazu a vyhlášení ukrajinské nezávislosti se změnila i pozice Ukrajiny v mezinárodním prostoru. Ukrajina přestala být vazalem Ruska a mohla začít rozvíjet svojí vlastní vnitřní i zahraniční politiku a také svoji vlastní ekonomiku. I když byla na Rusko stále vázána, rozhodla se přiblížit více k Západu. Začal evropský integrační proces.

Poprvé Ukrajina projevila zájem o spolupráci s Evropskou unií (EU) v roce 1993, kdy tento bod Nejvyšší rada Ukrajiny zahrnula do Koncepce zahraniční politiky Ukrajiny. Základním cílem ukrajinské zahraniční politiky se tak stalo členství v EU, pokud to nijak významně nepoškodí národní zájmy země. V roce 1998 a 2000 došlo ke schválení dvou dokumentů o strategii a programu integrace Ukrajiny do EU. Konkrétní plán dlouhodobé spolupráce mezi Ukrajinou a EU přinesla bilaterální Dohoda o partnerství a spolupráci z roku 1994, která mimo jiné měla pomoci Ukrajině adaptovat se v evropských standardech a normách. V této dohodě je vyznačeno 7 priorit spolupráce mezi EU a Ukrajinou – jedná se o energetiku, obchod a investice, soudnictví a vnitřní správu, sblížení ukrajinské a evropské legislativy, bezpečnost, transport a spolupráci ve vědě a výzkumu. V roce 2008 proběhl Pařížský summit, kde se Ukrajina a EU dohodly na formulaci budoucí Asociační dohody, která měla být prvním krokem k plnoprávnému členství Ukrajiny v EU (Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy, © 2012).

I když ukrajinská zahraniční politika výrazně změnila směr, geograficky Ukrajina stále znamenala most mezi Ruskem a Západem. Jako země bývalého Sovětského svazu byla pořád závislá na Rusku, ale také se snažila upevnit vztahy s Evropou. Hranice západní demokracie a liberalismu se posouvaly neustále více na východ a povinností Ruska bylo bránit své území a ideologii. K situaci, kdy se Ukrajina zdála být rozpolcená mezi Západ a Rusko, přispěla i silná osobnost ruského prezidenta Vladimira Putina.

4.1 Euromajdan

V médiích je jako příčina ukrajinské krize uváděno především odstoupení prezidenta Janukovyče od podepsání asociační smlouvy s Evropskou unií, na kterou se Ukrajina připravovala několik let. Janukovyč vydal 21. listopadu 2013 oficiální prohlášení o přerušení práce na dohodě s EU týden před jejím podepsáním. Jedním z důvodů, proč nedošlo k podpisu, bylo to, že ukrajinský parlament již potřetí, a tedy definitivně, zamítnul zákon o

léčbě vězňů v zahraničí, který se týkal konkrétně Julije Tymošenkové. Schválení tohoto zákona bylo bruselskou podmínkou k podepsání asociální smlouvy. Dalším důvodem, který Janukovyč uvedl, bylo to, že Ukrajina potřebovala více času, aby mohlo dojít k nezbytné přípravě na ekonomické dopady spojené s přidružením k EU. Nevyřčeným, ale neméně závazným důvodem, byl strach proruský orientovaného Janukovyče z ruské odvety, která by se jistě odrazila na již tak chabé a na Rusku závislé ekonomice, například zastavením dodávek plynu. Přímo osobním důvodem prezidenta byla obava, že by podepsáním smlouvy zcela jistě došlo k rázným změnám v politice, která je dosud protkaná korupcemi nebo lobbiováním oligarchů. Proti prezidentovi začala razantně vystupovat opozice v čele s Arsenijem Jaceňukem, která chtěla obžalovat prezidenta i premiéra Mykolu Azarova z vlastizrady, neboť zde byl zřejmý rozdíl mezi zájmy ukrajinského národa a osobními zájmy prezidenta (Gauron, 2013).

V reakci na jednání Janukovyče, vyšlo 100 až 200 tisíc lidí demonstrovat do ulic. Demonstrace začaly na náměstí Nezávislosti, tzv. Majdanu¹⁰, kde se ji policie snažila slzným plynem a obušky rozehnat. Tato akce odstartovala sérii dalších demonstrací, počet protestujících rostl a s tím sílila i opozice, která v situaci uviděla možnost radikální politické změny.

Začátkem prosince se kolem vládních budov objevily první barikády. Opozice, prozatím stále nejednotná, začala klást první požadavky: demisi prezidenta a dosavadní vlády a ustanovení předčasných prezidentských i parlamentních voleb. V odezvě na ne zcela mírné zásahy policie z 21. listopadu se na Majdanu sešlo na půl miliónu lidí. Brutalita policistů postupně stoupala, vláda Azarova poslala do ulic další policisty, aby vyklidili prostory před vládními budovami a obnovili běžný provoz. Představitelé členských států EU vyzývali prezidenta Janukovyče, aby se zdržel použití násilí proti bezbranným demonstrantům. Zároveň na Ukrajinu přijela tehdejší šéfka diplomacie a bezpečnostní politiky EU – Catherine Ashtonová, která měla za úkol pozorovat jednání mezi prezidentem a opozicí. Hlavní tváří demonstrantů a jedním z lídrů opozice se stal i Vitalij Kličko, který trval na osobním jednání s prezidentem, aby mu mohl předložit požadavky opozice. (Grytsenko a Walker, 2013).

¹⁰ jelikož se protesty týkaly přístupu k EU, vzniklo pojmenování „Euromajdan“

Rozhodná změna nastala v noci 11. prosince 2013, kdy k potlačení demonstrantů byly použity speciální zásahové jednotky těžkooděnců, tzv. Berkut. Jedná se jednotky, které mají své kořeny již v sovětské Ukrajině, kde měly za úkol bojovat proti organizovanému zločinu. Nyní je jejich hlavním úkolem zajišťovat veřejný pořádek. Berkut pracuje pod ministerstvem vnitra, a proto za veškeré brutální zásahy nese odpovědnost právě ministr vnitra, případně i prezident, pokud sám nařídil zásah. I když cílem Berkutu bylo pouhé obnovení běžného provozu v okolí vládních budov, kde měli demonstranti postavené barikády, jejich jednání bylo násilné až brutální a zavřelo pomyslné dveře jednání mezi opozicí a prezidentem (BBC News, © 2015a).

Dalším důležitým datem ukrajinské krize se stal 16. leden 2014, kdy prezident Janukovyč vydal nové zákony, které se týkaly svobody shromažďování a svobody slova a zásadně omezovaly základní lidská práva a svobody, které jsou zakotveny v demokratických principech. To následně vyvolalo další radikalizaci demonstrantů, surovější zásahy těžkooděnců a více zraněných. Situace v Kyjevě se začala vymykat prezidentovi z rukou. Zásahové jednotky použily ostré náboje, v ulicích se objevili se první mrtví. Z řad demonstrantů také začali mizet lidé, konkrétně se jednalo o dva muže – Igora Lucenka a Jurije Verbickiho, které neznámí pachatelé unesli z nemocnice a mučili v lesích za Kyjevem. Únosci se snažili mučením a vyslýcháním získat informace o organizaci demonstrace. Incidentsy jsou stále ve vyšetřování, ale není vyloučeno, že pachatelé byli ve spolupráci s tajnou službou nebo dokonce s policií (Ukrainska pravda, © 2000 – 2014).

S radikalizací protestů došlo ke štěpení demonstrujících na dvě skupiny. Jednou skupinou jsou představitelé „Euromajdanu“, tzn. ti, kteří se účastnili prvotní demonstrace už v listopadu 2013 a zároveň ti, kteří jsou nespokojení s politickou situací v zemi, podporují proevropské směřování Ukrajiny a jejichž základním požadavkem je demise prezidenta Janukovyče. Tato skupina se většinou spíše brání policejním zákrokům, které se snaží demonstrace potlačit i za cenu obětí. Druhou skupinou je radikální křídlo demonstrace, které je tvořeno mladými lidmi frustrovanými z patové situace, ve které se Ukrajina ocitla. Nejsou nikým řízení a nemají jasný cíl ani požadavky, chtějí pouze prolomit stagnující situaci a nezastaví se ani před Berkutem.

Ke konci ledna se demonstrace a pouliční boje rozšířily i do dalších měst na západě Ukrajiny, například do Lvova, největšího západního města a centra protivládního odporu,

nebo do Ternopolu. Násilí ze strany policistů, ale i ze strany demonstrantů sílilo, rostl počet zraněných i mrtvých a to donutilo prezidenta Janukovyče přistoupit na jednání s opozicí, i když se ničím nezavázal, že splní některé z opozičních požadavků. Janukovyč pouze prohlásil, že je ochotný zrevidovat sporné zákony z 16. ledna a také přistoupil na to, že by některé posty ve vládě mohli vykonávat opoziční lídři. Ti už ale nechtěli žádný kompromis, razantně požadovali demisi prezidenta i vlády. Požadavkům opozice bylo částečně vyhověno 28. ledna 2014, kdy dosavadní premiér Mykola Azarov podal demisi a prezident zároveň zrušil sporné zákony omezující svobodu shromažďování a slova. Slíbil také amnestii pro uvězněné demonstranty, která ovšem měla začít platit až po vyklizení Majdanu, na které měli účastníci protestů 15 dní. Situace se na okamžik uklidnila, ale hrozba vyhlášení výjimečného stavu ani použití síly proti demonstrujícím nebyla zažehnána (Balmforth a Polityuk, 2014).

Krize se ovšem začala přesouvat i na východ a jih Ukrajiny. Na Krymu, který byl až do roku 1954 součástí Ruska, stále přetrvávají silné vazby na Rusko a tamní lidé, kteří se cítí více jako Rusové než jako Ukrajinci, vystupují většinou proti opozici.

Podle ministra zahraničí ČR, Lubomíra Zaorálka, je chyba, že se Západ (včetně Evropy) dívá na ukrajinskou krizi z pohledu „studené války“, tzn., že staví Ukrajinu do pozice, kdy si země musí vybrat jediného spojence: buď si vybere Západ a připojí se do EU, nebo jej odmítne a přikloní se k Rusku. Každá z možností s sebou nese jak klady, tak zápory. Rusko sdílí s Ukrajinou kus historie, rovněž je na něm Ukrajina stále ekonomicky závislá. Pokud se k Rusku obrátí zády, nepříjde jen o levnější plyn, ale i o miliardy dolarů, které ztratí oslabením obchodu s Ruskem. Pokud ale nepřistoupí k podepsání Asociační dohody a nepůjde Evropskou cestou, hrozí, že bude muset čelit nespokojenému obyvatelstvu, které žádá progresivní změny ve způsobu vlády země. Je proto nezbytné, aby situace na Ukrajině řešila jak EU, tak Rusko, neboť Ukrajina potřebuje zdravý vztah k Rusku, který by měl být ve formě strategického partnerství, a zároveň i bližší spolupráci s Evropskou unií, která může z dlouhodobého hlediska pomoci Ukrajině stát se moderní a konsolidovanou demokracií. Zaorálek také uvádí, že krize na Ukrajině je výsledkem selhání hned dvou politických elit. Jednak prezidenta Janukovyče, který nedokázal splnit své sliby, které měly zemi zbavit korupce a přivést blíže k Evropě, jednak opoziční síly, která se nedokázala plně sjednotit (ČT24: Svět, 2014).

Kvůli sílícímu násilí a rostoucímu počtu obětí, jenž se pouze v Kyjevě vyšplhal až ke stovce, došlo v únoru k prvnímu vyjádření ze strany USA i EU. Zamýšleným cílem bylo dosažení příměří a ukončení bojů na obou dvou stranách. Reakce západních zemí měly vyzvat prezidenta a opozici, aby spolu jednali o vytvoření nové vlády národní jednoty. V souvislosti s tím byla mezi prezidentem a zástupci opozice sepsána dohoda, která nejen omezovala pravomoci prezidenta, ale přislíbila i změnu ústavy a předčasné prezidentské volby. Za tři měsíce demonstrací a krvavých bojů se jednalo o druhý ústupek prezidenta Janukovyče. Podepsáním této dohody měla skončit politická krize. Dohodu kromě Janukovyče a opozičních lídrů podepsali i tři svědci z řad unijních ministrů zahraničí – polský, německý a francouzský. I Rusko vyslalo svého představitele, Vladimira Lukina, který ovšem dohodu nepodepsal (The Washington Post, 2014).

Pár dní po podepsání dohody prezident Janukovyč odjel ze země, nejpravděpodobněji se skryl na Krymu nebo vycestoval do Ruska (BBC Ukraina, © 2015). Opozice obvinila prezidenta ze zločinu proti lidskosti a měl by podle ní nést odpovědnost za krvavé boje v centru Kyjeva. Byl na něj vydán mezinárodní zatykač. I když Janukovyč oficiálně nepodal demisi, 22. února 2014 byl ustanoven prozatímní prezident, na post premiéra byl navržen Arsenij Jaceňuk a začala se sestavovat přechodná vláda.

4.2 Krymská krize

V den, kdy byla parlamentem přijata nová vláda v čele s Arsenijem Jaceňukem, se situace v Kyjevě po měsících demonstrací uklidnila, ale zároveň propukly demonstrace na jihu Ukrajiny – na Krymu. Původně sovětské území – poloostrov Krym – byl od roku 1954 ukrajinským územím, ale měl statut „autonomní republiky“. Město Sevastopol na jihu poloostrova nebylo nikdy územím Autonomní republiky Krym, ale vždy spadalo pod ukrajinskou vládu. Na Krymu se míchají tři národnostní skupiny: Rusové (58 %), Ukrajinci (24 %) a původní obyvatelé, neboli krymští Tataři (12 %). Právě představitelé první a poslední skupiny se koncem února ostře střetli před krymským parlamentem. Krymští Tataři přišli podpořit novou ukrajinskou vládu, proti nim stáli proruští demonstranti. Střet, který trval několik hodin, musela rozdělit až policie. Etničtí Rusové začali volat po referendu o odtržení Krymu od Ukrajiny (RT, © 2014).

Začátkem března přijelo na poloostrov několik neoznačených vojenských jednotek, které ale podle typu vojenské techniky patřily Rusku. Jednotky obsadily krymské vládní

instituce a vojenské základny a další se soustředily kolem hraničních přechodů. Zprvu Kreml zcela popíral, že by se jednalo o ruská vojska. Následně připustil, že ruská vojska byla vyslána na ochranu Rusů na Krymu, ale zároveň zamítnul možnost, že by armáda překročila východní hranice s Ukrajinou. Vojáci byli přijati ruským obyvatelstvem velmi vřele, naopak ukrajinská část obyvatelstva měla z příchodu vojsk strach. Demonstrace ve východní části Ukrajiny dosud měly pokojný charakter, obešly se bez výstřelů. Důvodem přítomnosti ruských vojsk byla zřejmě snaha Ruska mít kontrolu nad vyostřující se situací na Krymu, a také proto, aby se neopakoval scénář z kyjevského Majdanu. Přesto byl vstup vojsk na ukrajinské území nelegitimní a byl odsuzován všemi politickými elitami Evropy a USA. Prezident USA Barack Obama vyzval Putina, aby vojensky nezasahoval (BBC News, © 2015b).

V rostoucím napětí neoznačená vojska obsadila i budovu krymského parlamentu, donutila jej rezignovat a byla zvolena nová proruská vláda. Ta jednak neuznávala Jaceňukovu prozatímní vládu v Kyjevě, jednak vyhlásila referendum o připojení Krymu k Ruské federaci. Referendum proběhlo 16. března – většina voličů se rozhodla pro připojení Krymu k Rusku a krymský parlament tak vyhlásil nezávislost Krymu i města Sevastopol. Po kladné reakci Putina, vyčkával na rozhodnutí ruského parlamentu o začlenění do Ruské federace. Události ovšem neuklidnily situaci na Krymu ani ve východních městech Ukrajiny, demonstrace stále pokračovaly a i přesto, že zde nebyl další zájem o eskalaci napětí, krymská krize přinesla již jednoho mrtvého a několik desítek zraněných (Yuhas, 2014).

Tiché rozdělení Ukrajiny mezi Rusko a Západ (reprezentovaný Evropskou unií) probíhalo průběžně již od „oranžové revoluce“ a zesílilo po „Euromajdanu“. Dne 18. března 2014 se rozdělování Ukrajiny stalo reálnějším. Ruský prezident Putin podepsal zákon o připojení Krymu k Ruské federaci, čímž byla anexe Krymu legislativně dovršena (Englund, 2014). Zároveň o tři dny později došlo k podepsání asociační dohody mezi Ukrajinou a EU, což odráží snahu Evropy vymanit prozápadní Ukrajinu z Ruského vlivu. Ačkoliv se jednalo pouze o podepsání politické části, která znamenala souhlas Ukrajiny s demokratickými principy EU, neboť ekonomická a obchodní část smlouvy byla stále v procesu přípravy, jedná se o razantní krok Ukrajiny blíže k Západu. (Mission of Ukraine to the European Union, © 2012).

4.3 Válka na východní Ukrajině

Vyhlášení samostatnosti Krymu a jeho připojení k Rusku situaci neuklidnilo, ale naopak zesílilo napětí na východní Ukrajině, zejména v Doněcké a Luhanské oblasti, kde žije vysoké procento ruského obyvatelstva. Etničtí Rusové se chtějí po vzoru Krymu odtrhnout od Ukrajiny, což dokazují nepokoje mezi proruskými separatisty, kteří jsou podporováni ruskými vojsky okolo východních hranic Ukrajiny na straně jedné, a ukrajinskou armádou a skupinami ukrajinské domobrany, kteří se snaží ubránit ukrajinské území na straně druhé. 7. dubna došlo k masové demonstraci v Doněcku, kde ruští separatisté obsadili radnici, ustanovili vlastní parlament a následně vyhlásili nezávislou Doněckou lidovou republiku a požádali o podporu V. Putina (Procházková, 2014).

Během dubna se separatistické boje rozšířily i do dalších měst na východě Ukrajiny – do Luhanska, Slavjanska, Kramatorska a Charkova a na jihu například do Oděsy. Situace se ještě zotřila, když proruští vzbouřenci obsadili budovu Bezpečnostní služby Ukrajiny v Luhansku, kde se vybavili zbraněmi a konflikt mezi separatisty a ukrajinskými policejními jednotkami přinesl první mrtvé na východní Ukrajině. Prioritním cílem proruských povstalců bylo vyhlášení samostatnosti nových lidových republik a poté vyhlášení referenda o připojení k Ruské federaci. Ukrajina viní ze situace Rusko a jako hlavního aktéra viní Putina, ten však odmítá nést odpovědnost za vnitřní situaci na Ukrajině. Stále však obhajuje přítomnost ruských vojsk u východních hranic a trvá na tom, že je třeba chránit ruské obyvatele. Konkrétní kroky k přijetí nově vytvořených republik však Kreml zatím neprovedl. Separatisté ovládli celá města a přilehlé strategické objekty, například letiště u Kramatorska. Kyjevská vláda vyslala na východní Ukrajinu několik jednotek ukrajinské armády, aby vypudila separatisty a získala své území zpět. Úspěchy ukrajinské armády byly jen částečné, podařilo se jim získat zpět část území, avšak ne úplnou kontrolu nad nimi. Podle rostoucího počtu mrtvých se již nejedná o pouhé nepokoje, ale o válku (Yuhas a McCarthy, 2014).

Šéfové diplomacie Ukrajiny, Ruska, USA a Evropské unie se 17. dubna sešli v Ženevě, aby se shodli na zavedení některých opatření, která by měla zastavit násilí a krveprolití. Jednalo se o amnestii pro zadržené demonstranty, o zabavení zbraní a dále o podpoře mise OBSE na východě Ukrajiny. I přes trvající nepřátelství mezi Západem a Ruskem, byla konference v Ženevě úspěšným krokem, neboť od připojení Krymu k Rusku se

jednalo o první setkání mezi stranami konfliktu, které mohlo směřovat k příměří (DeYoung a Gearan, 2014).

V květnu proběhlo referendum o nezávislosti v Doněcku i Luhansku, v obou městech se pro připojení k Rusku vyjádřilo okolo 90 % voličů. Kyjevská vláda ani Západ tato referenda neuznala jako legitimní, naproti tomu Kreml přiznal, že tato rozhodnutí bude plně respektovat. Nicméně, i když proruští separatisté volají po federalizaci a žádají po Rusku vojenskou pomoc proti ukrajinské armádě, žádné konkrétní kroky Rusko zatím neprovedlo (Gander, 2014).

Červen přinesl hned několik významných událostí na Ukrajině. Boje již nebyly pouze pozemní, ale přesunuly se i do vzdušného prostoru. Proruští separatisté, kteří ovládli většinu území Donbasu¹¹, sestřelili na Luhansku první vojenské letadlo. Během června a července bylo sestřeleno ještě několik dalších letadel a 17. července došlo ke zřícení civilního letadla malajských aerolinií nad ukrajinsko-ruskou hranicí. Obě strany konfliktu se obviňovaly navzájem. Porošenko označil tento čin za teroristický a pozval nizozemské odborníky, aby incident vyšetřili. Následné vyšetřování však bylo zkomplikováno odmítavým přístupem separatistů (Hall, 2014).

V polovině června ruská plynová společnost Gazprom zastavila dodávky plynu na Ukrajinu. Příčinou bylo to, že Ukrajina nezaplatila Rusku dlužnou částku za plyn, která k tomuto datu činila 4,5 miliardy dolarů. Dále Kreml požadoval, aby Ukrajina platila za plyn předem, tedy ve formě záloh. Ukrajinská vláda se odvolala k nepřijatelnému zvýšení ceny plynu po svržení Janukovyčovy vlády a odmítala tak za plyn platit. Evropa se ocitla před hrozbou plynové krize, neboť právě přes Ukrajinu proudí plyn i do Evropy. (Události, komentáře ČT 24, 2014a).

V květnu nově zvolený prezident Porošenko vyhlásil na východě Ukrajiny krátkodobé a jednostranné příměří, které mělo umožnit separatistům a proruským povstalcům složit zbraně a odejít ze země do Ruska. Jednostranné příměří bylo součástí mírového plánu Porošenka, kam mimo jiné patřil i návrh na decentralizaci moci a rozšíření pravomocí jednotlivých regionů. Jednostranné příměří mělo trvat týden a přineslo oslabení bojů a

¹¹ regiony na východě Ukrajiny okolo řeky Severní Doněc, význačné těžbou černého uhlí a železa

propuštění separatisty zadržených pozorovatelů OBSE (E15, 2014). Rovněž došlo k podepsání ekonomické části asociační smlouvy mezi Ukrajinou a EU.

V srpnu vyslalo Rusko na Ukrajinu konvoj 280 neoznačených kamionů s humanitární pomocí. Ukrajina konvoj odmítla přijmout a označila tento krok za strategický plán Putina na invazi na ukrajinské území. Ruská strana tvrdila, že vyslala kamiony s humanitární pomocí pro bojem postižené regiony východní Ukrajiny, a oznámilo, že zveřejnilo seznam všech položek Červenému kříži; ten ovšem nepřijal konvoj pod svou záštitu. Konvoj čekal několik dní na ukrajinsko-ruské hranici, kde mělo dojít ke kontrole, zda jde opravdu o humanitární pomoc. Na ukrajinské území se kamiony dostaly až 22. srpna a vyvolaly tak sérii různých reakcí. Podle ministra zahraničí, L. Zaorálka, došlo příjezdem konvoje z Ruska na ukrajinské území k „*porušení mezinárodního práva a nerespektování teritoriální integrity a suverenity Ukrajiny*“ (Události, komentáře ČT24, 2014b).

Poslední týden v srpnu se konal summit v běloruském Minsku. Summitu se zúčastnili kromě prezidentů Kazachstánu a Běloruska i zástupci EU. Zásadním bodem summitu bylo setkání ukrajinského prezidenta Porošenka s ruským prezidentem Putinem, kteří jednali o kritické situaci na východní Ukrajině a dohodli se na dalších mírových jednáních. Prezidenti spolu jednali za zavřenými dveřmi a výsledkem byla Minská dohoda o uzavření příměří a zastavení bojů ze dne 5. 9. 2014. Dohodu podepsal za Ukrajinu druhý ukrajinský prezident, L. Kučma, za Rusko ruský velvyslanec na Ukrajině, M. Zurabov, dále velvyslankyně a zástupkyně OBSE Heidi Talyavini, a zástupci nově vytvořené Doněcké a Luhanské lidové republiky – Alexandr Zacharčenko a Igor Plotnickij. Podle originálního znění Dohody (OSCE, 1. 9. 2014) měla realizace mírového plánu Porošenka a Putina zahrnovat například následující body:

- zajištění okamžitého oboustranného ukončení bojů, přičemž kontrolu a dohled nad nepoužíváním zbraní měla provádět OBSE;
- přijetí „Zákona o zvláštním statutu“ a decentralizace moci týkající se Doněcké a Luhanské republiky;
- monitorování rusko-ukrajinské hranice OBSE a vytvoření zde bezpečnostní zóny;

- propuštění rukojmí a vězňů na obou stranách, s čímž souvisely i garance nepronásledování a nepotrestání osob, které se účastnily událostí v Doněcké a Luhanské oblasti;
- poskytnutí humanitární pomoci pro postižené regiony;
- stáhnutí těžké vojenské techniky z ukrajinského území a oblasti rusko-ukrajinských hranic.

Podle bývalého ministra zahraničí, Cyrila Svobody, mělo místo konání summitu zvláštní symbolický význam – konal se na území bývalého Sovětského svazu a jednacím jazykem byla ruština, což uvedlo EU do pozice pouhého pozorovatele války o vliv ve východoevropském teritoriu (Události, komentáře ČT24, 2014c). Příměří na východní Ukrajině bylo velmi křehké a stále docházelo k menším incidentům, přesto se zmírnila jejich intenzita a také byly naplněny některé další body příměří z Minsku, například výměna zajatců mezi Ruskem a Ukrajinou.

V říjnu proběhly na západě Ukrajiny parlamentní volby. Na druhé straně země, konkrétně v samostatné Doněcké lidové republice, proběhly 2. listopadu prezidentské volby, ve kterých zvítězil A. Zacharčenko. V Luhanské republice zvítězil I. Plotnickij. Tyto volby zbytek Ukrajiny ani Západ neuznaly za legitimní. Kyjev označil separatisty za „teroristy“ a „bandity“ a odmítl s nimi vyjednávat. Nově utvořená koalice, prozápadně orientovaná, zvažovala zařadit vstup do NATO do hlavních cílů zahraniční a mezinárodní politiky Ukrajiny (Dearden, 2014).

Rusko nepřestalo pokračovat v dodávkách zbraní povstalcům i v jejich financování. V prvním listopadovém týdnu začali přes ukrajinsko-ruské hranice přecházet neoznačení vojáci. Rusko přesto stále popíralo – dokonce i na mimořádném zasedání Rady bezpečnosti OSN – že by se jednalo o ruské vojáky (Dorazín a Bouda, 2014).

Rok po Euromajdanu, tedy 21. listopadu, vyhlásil ukrajinský prezident Porošenko jako památný Den důstojnosti a svobody. Na kyjevském náměstí Nezávislosti se sešly davы lidí, aby uctily památku více než stovky mrtvých, kteří zahynuli při protestech před rokem. Zatímco lidé na západě Ukrajiny volali po potrestání separatistů a lidí odpovědných za krvavé potlačení demonstrantů na Euromajdanu, rebelové a prorusí obyvatelé na východě Ukrajiny začali opět stupňovat útoky proti ukrajinské armádě a bojovnými akcemi se snažili postupně

obsadit většinu strategických ukrajinských měst na východě a jihu Ukrajiny. Během ledna bylo několikrát porušeno minské příměří a bylo nutné jej obnovit.

V únoru letošního roku proběhlo v běloruském Minsku v pořadí již druhé mírové jednání, kterého se zúčastnil ruský i ukrajinský prezident a dále ještě prezident Francie François Hollande a německá kancléřka Angela Merkelová. Merkelová se účastnila před Minskem diplomatické schůzky s americkým prezidentem Obamou, na které bylo zmíněno i ofenzivní řešení ukrajinské krize, přičemž Obama slíbil případné dodávky zbraní na Ukrajinu. Dohoda o novém příměří měla začít platit od 15. února a základními body byl klid zbraní, stažení vojenských jednotek a těžkých zbraní z ukrajinského území do dvou týdnů od počátku příměří, vyznačení demarkační linie a propuštění zajatců. Požadavky Ruska se týkaly oblasti Donbasu, jednalo se o:

- reformu ústavy, která by do ní zanesla decentralizaci a plnou autonomii některých východních ukrajinských regionů a práva ruských občanů na území Ukrajiny;
- zrušení restrikcí, které Ukrajina na Donbas uvalila;
- celkovou kontrolu rusko-ukrajinské hranice Kyjevem a stáhnutí ukrajinských jednotek ze zóny bojů (BBC News, © 2015c).

Příměří však bylo ještě křehčí než to z minulého roku a boje na východě Ukrajiny pokračovaly. Ještě v únoru proruští separatisté ovládli město Debalceve a vytlačili z něj ukrajinskou armádu. Debalceve je důležité strategické město na východě Ukrajiny, které je významným železničním uzlem jednak mezi uhelnými revíry Doněcka a Luhanska a jednak mezi vnitřní Ukrajinou a Azovským mořem (Palaščáková, 2014).

Podle místopředsedy sněmovního výboru pro obranu, Alexandra Černého, neúspěch příměří z Minska je chybou prezidenta Porošenka, zejména jeho přezíravou politikou. Pokud by dohodou sjednal se separatisty mír a umožnil větší decentralizaci země, mohlo by dojít k zastavení bojů. Naproti tomu, bývalý ministr obrany, Alexandr Vondra, se Porošenka zastává. Podle jeho názoru bylo příměří porušeno zřetelně ze strany separatistů, kteří nesložili zbraně a již v den uzavření měli v úmyslu dobýt Debalceve. Ukrajina tak metodou krájení salámu přišla o další území (Události, komentáře ČT24, 2015).

I přes každodenní porušování příměří oběma stranami, jeden ze základních bodů Minské dohody byl proveden – z válečných regionů a příhraničních částí byla stažena těžká technika. Západ se k události postavil podezřívavě a předpokládal, že separatisté využili klidu zbraní k dalšímu zbrojení. V reakci na tyto události, a také na základě prosby prezidenta Porošenka, se USA rozhodovaly o poskytnutí těžké vojenské techniky na Ukrajinu. Již dříve totiž nabídly vojenské vybavení i nebrojní pomoc ve formě vojenských cvičení v Rize a u Černého moře (E15, 2015). Obě strany konfliktu se nyní snaží vyplnit i další body Minské dohody, avšak boje na východě Ukrajiny stále pokračují.

5 Následky ukrajinské krize

Jelikož krize stále pokračuje, je složité analyzovat dalekosáhlé následky krize. Některé jsou ale již nyní viditelné, a to nejen na Ukrajině. Napětí mezi Ukrajinou a Ruskem je na nejvyšším možném stupni. Poznamenány jsou i ostatní státy, které se krize neúčastní přímo, ale skrze vyjednávání či vojenskou nebo humanitární pomoc. Z lokálního konfliktu se stal konflikt globální, který negativně působí na několik oblastí, od politiky až po ekonomiku.

5.1 Geopolitické změny a bezpečnostní hrozba

Ačkoliv byla Ukrajina již před vypuknutím krize rozdělená na prozápadní a proruskou, výrazné geopolitické změny nastaly až s anexí Krymu a také Sevastopolu k Ruské federaci. I když bylo připojení Krymu k Rusku odsouhlaseno referendem, došlo k porušení mezinárodního práva a demokratických principů, zejména byla narušena celistvost ukrajinského území. Z ruské strany šlo především o ochranu ruského obyvatelstva, jehož je na poloostrově většina.

Následným vyhlášením samozvaných lidových republik Doněck a Luhansk a pokračováním bojů i přítomností neoznačených vojsk na rusko-ukrajinské hranici, byla ukrajinská integrita dále narušována. Výskyt cizích vojsk na ukrajinském území donutil Kyjev mobilizovat, nicméně stav ukrajinské armády, její výcvik ani její vybavení nebylo dostatečně efektivní, aby mohlo účinně čelit separatistickým skupinám. Do konfliktu navíc přistoupily i ozbrojené nacionalistické jednotky, které nebyly pod kontrolou Kyjeva. Zatímco se představitelé Ruska, Ukrajiny, Evropy i USA snažili dohodnout příměří, boje na východě Ukrajiny pokračovaly a postupně upozorňovaly zbytek světa na rostoucí konflikt. I když válečné akce probíhaly a probíhají mezi Ukrajinou a Ruskem, konflikt má charakter další studené války, tedy konfliktu ne lokálního nebo regionálního, ale spíše konfliktu celosvětového, kdy proti sobě opět stojí Rusko a USA, respektive Západ.

Změnila se i vnitropolitická situace na Ukrajině. Představitelé vnitřní politické scény se začali snažit o demokratizaci země a o její očistění od korupce, byrokracie a neefektivní státní správy. Přeměna státu a tvorba nových reforem – politických i ekonomických – však probíhá velmi pomalu a ekonomická krize i válečná situace na východě země transformaci ještě zpomalují. Výsledky nových reforem budou záviset na tom, jak se Ukrajina zvládne přeorientovat ze závislosti na těžkém průmyslu a ruském plynu například na lehký průmysl a

rozvoj zemědělství. Dalším krokem bude zamezit rozkrádání státu a kontrolovat majetek oligarchů. Všechny reformy i dialog uvnitř země však musí Ukrajina vyřešit sama, tedy bez zásahu dalších aktérů, ať už EU nebo Ruska. Na těch pak zůstane, aby Ukrajině pomohli v ostatních otázkách, například v oblasti mírových jednání či finanční pomoci (Bělohrádek, 2015).

V posledních dnech je nejvážnější otázkou dodávání zbraní a vojenské pomoci pro Ukrajinu ze strany Evropské unie a USA, jelikož plnění druhé Minské dohody není zcela efektivní a probíhá velmi pomalu. Avšak přítomnost západních zbraní nebo vojáků na Ukrajině může ohrozit Rusko a vyvolat tak další agresi, kterou by Ukrajina nemusela zvládnout, neboť potřebuje hlubokou restrukturalizaci a přípravu armády, která zabere více času.

5.2 Sankce a jejich dopad

Ihned v březnu, po anexi Krymu, kterou Západ označil za protiprávní intervenci, Evropa přestala jednat s Ruskem o obchodních záležitostech i vízové liberalizaci a další západní státy, včetně USA nebo Švýcarska zavedly první sankční opatření – ta se týkala zmrazení vkladů či zákazu vstupu osob odpovědných za situaci na Ukrajině na území Evropské unie. První kolo protiruských sankcí bylo spíše mírné, i přesto, že sankce proti fyzickým osobám, které vydaly USA, zahrnovaly blízké osoby prezidenta Putina a to jak z ruské vlády, tak i z finančních kruhů. Dalším kolem sankcí byla omezení rozšířena i na některé právnické osoby (Český rozhlas, 2014).

Třetí kolo protiruských sankcí začalo v červnu 2014 a tentokrát šlo o čistě ekonomické sankce, které se týkaly ruských finančních trhů i trhů na Krymu a v Sevastopolu, které již byly součástí Ruské federace. Evropská unie na konci června přijala rozhodnutí Rady EU, která vymezila 4 oblasti sankčních opatření:

- oblast kapitálového trhu (zákaz poskytování finančních prostředků či investičních služeb, omezení obchodu s dluhopisy a jinými finančními instrumenty);
- embargo na vývoz a dovoz zbraní z / do Ruska;
- omezení obchodu se zbožím dvojího užití pro vojenské použití (netýká se zboží určeného pro civilní použití);

- omezení pro vývoz technologií ropného průzkumu a těžby (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, © 2005).

V prosinci minulého roku EU také vydala nové sankce, které se týkaly pouze Krymu a Sevastopolu, čímž poloostrov přišel o zahraniční investice a také o možnost mezinárodního obchodu s Evropou. Ekonomické sankce proti Ruské federaci, včetně Krymu, mají prozatím platnost do druhé poloviny roku 2015. Jejich případné prodloužení závisí na ruském přístupu k situaci na Ukrajině.

Reakcí Ruska byly reciproční sankce zavedené proti EU, USA, Kanadě, Austrálii a Norsku, které se týkaly jednoletého zákazu vývozu vlastních zemědělských produktů a zároveň zákazu dovozu vybraných zemědělských i průmyslových produktů ze zemí, které vydaly protiruské sankce (Události, komentáře ČT24, 2014d).

Dopady sankcí, ruských i protiruských, zasáhly ekonomiku jak samotného Ruska, tak i zemí Evropské unie. Rusko nyní stojí před recesí a ekonomickým propadem až o 5 %, kterému přispívá zejména odliv zahraničních investic, ale také nízká cena ropy a rekordní propad rublu. Na sankcích vydaných Ruskem nejvíce trápí Německo, pro které bylo Rusko hlavním obchodním partnerem při exportu automobilů a těžkých strojů. Snížil se i export některých produktů a výrobků z České republiky (Birnbau, 2015). Přesto Brusel zvažuje, že sankce zpřísní nebo dokonce zavede nové.

5.3 Humanitární krize

Válka na východě Ukrajiny si během čtyř měsíců bojů vyžádala několik stovek obětí, z nichž minimálně polovina byli civilisté. V celé oblasti Donbasu bylo mimo to přímo ohroženo na 4 miliony lidí. Z Doněcka do srpna 2014 uteklo přes půl milionu obyvatel, někteří do Ruska, jiní na západ. Města byla bez elektřiny, léků, vody i paliva. V Luhansku situace dospěla kritického stavu, kdy hrozilo vypuknutí epidemie (Humanitarian Response, 2015a).

Zatímco kyjevská vláda zaostala v humanitární pomoci stejně jako západní velmoci, Rusko vyslalo k ukrajinským hranicím konvoj tvořený bezmála třemi sty kamiony. Ten však Ukrajina odmítla vpustit na své území, protože očekávala, že by Rusko mohlo využít mírové mise nebo humanitární pomoci jako záminku pro intervenci na ukrajinské území. Stejný

scénář Putinovy metody „cukru a biče“ předvídaly i některé západní země, například Polsko. Ruské kamiony navíc nebyly ani označené, ani pod záštitou Červeného kříže a informace o obsahu konvoje byly také spekulativní (BBC News, © 2015d). Premiér Arsenij Jaceňuk prohlásil, že Ukrajina přijme pouze takovou humanitární pomoc, která bude právě pod záštitou Červeného kříže. K prohlášení se kladně vyjádřil i mluvčí Rady státní bezpečnosti a obrany Ukrajiny, Andrij Lysenko, který dodal, že ruský konvoj s humanitární pomocí bude vpuštěn na ukrajinské území až po důkladné kontrole ukrajinskými celníky a pod dozorem pozorovatelů z Červeného kříže. Mezitím byl do Luhanské oblasti vyslán konvoj s ukrajinskou humanitární pomocí z Kyjeva (ProQuest Central, 2014).

Po prvním příměří uzavřeném v Minsku, boje neskončily a humanitární situace začala být kritická. Na východě Ukrajiny zkolabovala státní správa, přestaly se vyplácet penze a sociální dávky. Docházely potraviny i léky, a tak nejvíce byli ohroženi zejména lidé závislí na lécích, například diabetici. Města na východě Ukrajiny, ať už byla přímo zasáhnuta bojem či nikoliv, byla odříznuta od elektřiny i vody. S přicházející zimou se situace stále zhoršovala a rostl počet vnitřních uprchlíků. Koncem srpna začala na Ukrajině pomáhat i česká organizace Člověk v tísni, která zřídila ve válkou postižených regionech kanceláře pro okamžitou humanitární pomoc (jídlo a voda, přístřeší, léky) a pro rekonstrukci rozbombardovaných domů (Parlamentní listy, 2014b).

Kromě Doněcké a Luhanské oblasti byly těžkými boji zasaženy i další regiony na východě a jihu Ukrajiny – Charkov, Dněpropetrovsk, Zaporizská a Cherson. Podle Úřadu pro koordinaci humanitárních záležitostí (UNOCHA¹²) bylo k 17. dubnu 2015 evidováno celkem 1 228 090 vnitřně vyhoštěných uprchlíků, z nichž 800 961 byli utečenci, kteří hledali útočiště nebo azyl v sousedních zemích – z toho 18 % v západních zemích a 82 % v Ruské federaci (Humanitarian Response, 2015b). Válka na východě si za rok vyžádala přes 6 000 mrtvých a více než 15 000 zraněných.

Posledním problémem týkajícím se nejen humanitární krize, ale i celkově událostí na Ukrajině, je podle ukrajinské zpravodajky, Oksany Pelenské, i informační válka. Podle ní je nezbytný objektivní přístup novinářů a také ověřování zdrojů. I když zpočátku měla ruská

¹² United Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs

média navrch, informovanost Ukrajinců se postupně zrychlovala a byla více efektivní, a nyní je pozice Ruska i Ukrajiny v této sféře vyrovnaná (Interview ČT24, 2014).

6 Závěr

Rámcovým cílem této bakalářské práce byla analýza příčin ukrajinské krize a také jejích následků a další směřování mezinárodní politiky. Problematika trvajících rusko-ukrajinského konfliktu je mnohem komplexnější a vychází z historických, politických i ekonomických předpokladů. Ačkoliv vlastní krize a boje na východní Ukrajině mají povahu lokální války, důsledky z toho plynoucí odpovídají spíše globálnímu konfliktu.

Nejvýznamnějším aspektem krize je aspekt historický, neboť je základním ukazatelem vývoje státnosti na Ukrajině, respektive ukazuje na absenci tradiční státnosti. Jelikož Ukrajina po většinu svých dějin spadala pod nadvládu cizího impéria nebo knížectví, nezbývalo jí dost prostoru pro vytvoření svého národního uvědomění a sebeurčení. Samostatný ukrajinský stát, který začal vznikat de facto až v 90. letech minulého století, daleko zaostával za ostatními demokratickými zeměmi ve všech směrech, a proto se jeho transformace stala tak obtížnou. Situaci navíc komplikuje i národnostní nejednotnost.

Ukrajina byla a je silně závislá na Ruské federaci, což je pozůstatek Sovětského svazu. V době SSSR byla Ukrajina po Rusku druhou ekonomicky nejvyspělejší svazovou republikou, a to díky těžbě a průmyslu zejména na východě země, ale také díky úrodným černozemím. Ukrajina byla po 70 let hlavní zásobárnou a obilnicí pro Sovětský svaz. Po rozpadu Svazu došlo k přerozdělování sovětského majetku, který probíhal značně nekontrolovaně a mnohdy i kriminálním způsobem. Poté, co takto vznikla úzká skupina oligarchů, ekonomika Ukrajiny začala upadat. S tím, jak rostl vliv oligarchů, kteří začali zasahovat i do politického dění na Ukrajině, se ekonomika pod tíhou korupce, zadlužení a nastupující finanční krize dostala do recese.

Netransparentní politika je dalším aspektem, který vedl k vyústění situace na Ukrajině v dnešní krizi. Nejprve komunistická vláda a později i zkorumpovaná loutková vláda řízená Kremlem vytvořila z Ukrajiny v podstatě nárazníkový stát mezi Západem a Ruskem. I když v roce 1991 zanikla Varšavská smlouva, která byla zárukou spolupráce zemí východního bloku a protipólem NATO, Rusko si nepřestalo dělat nároky na své bývalé satelitní země. Na přelomu 20. a 21. století přihlíželo tomu, jak se západní liberalismus a demokracie rozšiřují dále na východ a Ukrajina se pro něj stala strategickým územím, které mělo zůstat mostem

spojujícím, ale i rozdělujícím Západ a Rusko. Integrační snahy Ukrajiny proto Kreml považoval jako hrozbu.

Ať už anexe Krymu či válka na východě Ukrajiny byla bezprostřední reakcí Kremlu na ukrajinskou situaci nebo Putinem dlouho připravovanou strategickou akcí, přinesla mnoho obětí i změn v mezinárodně-politické sféře. Opět rozmrzl studenoválečný konflikt mezi Evropou a USA na straně jedné a Ruskem na straně druhé. Zatímco Evropa se snaží získat Ukrajinu na svou stranu a poskytnou jí z dlouhodobého hlediska ekonomický i politický rozvoj, Putin se netají tím, že chce obnovit sílu Sovětského svazu a láká proruské separatisty i ruské obyvatelstvo na okamžitou finanční pomoc silné ruské ekonomiky. Ukrajina tak balancuje mezi Evropskou unií, a tedy nutnými reformami jak v ekonomické, tak zejména v politické a správní oblasti; a Ruskem, na kterém je mimo jiné závislá i energeticky.

Scénářů, jak skončí ukrajinská krize je mnoho, některé z nich jsou velmi málo pravděpodobné – například, že se Rusko vzdá svých mocenských ambicí. Mnohem pravděpodobnější je, že dojde k faktickému rozdělení Ukrajiny, která se bude muset vzdát svého východního území ve prospěch Ruska. Míru by tak bylo docíleno na úkor ukrajinské integrity. Nicméně, po vytyčení hranice mezi prozápadní a proruskou Ukrajinou, by Kyjev mohl pokračovat ve spolupráci s Evropskou unií, která by mu pomohla s finanční i bezpečnostní otázkou.

Závěrem bych ráda vyslovila přání, aby tato bakalářská práce byla pro čtenáře stejně přínosná, jako bylo její zpracování pro mě.

7 Zdroje

Knižní publikace

CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 455 s. ISBN 978-80-7380-076-5.

DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 191 s. ISBN 80-7178-422-2.

GONĚC, Vladimír a Oleksandr Dmytrovyč BOJKO. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Vyd. 1. Překlad Marek Pavka. Brno: Jota, 1997, 267 s., [16] s. obr. příloh. Nové obzory (Jota). ISBN 80-721-7031-7

MAGOCHIJ, Pavlo-Robert. *Ilustrovaná Istorija Ukraïny*. Kyïv: Krytyka, 2012. ISBN 978-966-8978-524.

SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 238 s. ISBN 80-858-5094-X.

SVITLICHNA, Valentina Vasilivna. *Istorija Ukrainy*. 6. vyd. Kiïv: Karavela, 2012, 384 s. ISBN: 966-95596-2-6.

TURCHENKO, Fedir Grigorovich, Petro Pantalejmonovich PANCHENKO i Sergijj Mikhajjlovich TIMCHENKO. *Novitnja istorija Ukraïny. 10. klas.* 3. vyd. Kiïv: Geneza, 2002, 352 s. ISBN: 966-504-069-3

TURCHENKO, Fedir Grigorovich, Petro Pantalejmonovich PANCHENKO i Sergijj Mikhajjlovich TIMCHENKO. *Novitnja istorija Ukraïny. 11. klas.* 5. vyd. Kiïv: Geneza, 2007, 384 s. ISBN: 978-966-504-052-9

Internetové zdroje

Authorities: Judicial Power. *Government portal: Web-portal of Ukrainian*

Government [online]. © 2015 [cit. 2015-04-26]. Dostupné

z: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=246406533&cat_id=246405235

BALMFORTH, Richard a Pavel POLITYUK. *Ukraine PM resigns amid unrest, parliament revokes anti-protest laws*. *Reuters* [online]. 28. 1. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

<http://www.reuters.com/article/2014/01/28/us-ukraine-azarov-idUSBREA0R0BR20140128>

BĚLOHRÁDEK, Pavel. Ukrajina: nebát se a nekrást. *Lidové noviny*. 30. 4. 2015.

BIRNBAUM, Michael. A year into a conflict with Russia, are sanctions working?. *The Washington Post* [online]. 27. 3. 2015 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z:

http://www.washingtonpost.com/world/europe/a-year-into-a-conflict-with-russia-are-sanctions-working/2015/03/26/45ec04b2-c73c-11e4-bea5-b893e7ac3fb3_story.html

Bublan (ČSSD): Výsledky voleb na Ukrajině mohou přispět k mírovému řešení krize.

In: *Parlamentní listy* [online]. 6. 11. 2014a [cit. 2015-04-29]. Dostupné

z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/politici-volicum/Bublan-CSSD-Vysledky-voleb-na-Ukrajine-mohou-prispet-k-mirovemu-reseni-krize-344452>

Člověk v tísní pomáhá uprchlíkům na Ukrajině. In: *Parlamentní listy* [online]. 29. 8. 2014b

[cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Clovek-v-tisni-pomaha-uprchlikum-na-Ukrajine-332645>

DEARDEN, Lizzie. Ukraine crisis: Separatist leaders elected in Donetsk and Luhansk in 'sham' vote. *The Independent* [online]. 4. 11. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-crisis-separatist-leaders-elected-in-donetsk-and-luhansk-in-sham-vote-9837474.html>

Demokracie. *SCS.ABZ.CZ: Slovník cizích slov* [online]. © 2005-2015 [cit. 2015-04-07].

Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/demokracie>

DEYOUNG, Karen a Anne GEARAN. Diplomats reach deal on defusing Ukraine crisis. *The Washington Post* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

http://www.washingtonpost.com/world/europe/ukraine-prepared-to-offer-autonomy-to-eastern-regions-if-russia-pulls-back-troops/2014/04/17/53c64bc0-c5f7-11e3-bf7a-be01a9b69cf1_story.html

Dopady ruských a protiruských sankcí. In: *Česká televize iVysílání: Události, komentáře* [online]. 21. 8. 2014d [cit. 2015-05-02]. Dostupné

z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/214411000370821>

DORAZÍN, Martin a Ondřej BOUDA. OSN znepokojuje hrozba války na východě Ukrajiny, Rusko přítomnost vojáků popírá. In: *Český rozhlas* [online]. © 1997-2015, 13. 11. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/osn-znepokojuje-hrozba-valky-na-vychode-ukrajiny-rusko-pritomnost-vojaku-popira--1419886

ENGLUND, Will. Kremlin says Crimea is now officially part of Russia after treaty signing, Putin speech. *The Washington Post* [online]. 18. 3. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://www.washingtonpost.com/world/russias-putin-prepares-to-annex-crimea/2014/03/18/933183b2-654e-45ce-920e-4d18c0ffec73_story.html

Extremismus. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 25. 11. 2010 [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>

Facts you need to know about Crimea and why it is in turmoil. In: *RT* [online]. © 2005 - 2015, 9. 3. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://rt.com/news/crimea-facts-protests-politics-945/>

GANDER, Kashmira. Ukraine crisis: Russia backs results of Sunday's referendums in Donetsk and Luhansk. *The Independent* [online]. 12. 5. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-crisis-russia-backs-results-of-sundays-referendums-in-donetsk-and-luhansk-9354683.html>

GAURON, Roland. Comprendre la crise en Ukraine. *Le Figaro* [online]. 2. 12. 2013 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.lefigaro.fr/international/2013/12/02/01003-20131202ARTFIG00393-comprendre-la-crise-en-ukraine.php>

GRYTSENKO, Oksana a Shaun WALKER. Ukrainians call for Yanukovich to resign in protests sparked by EU u-turn. *The Guardian* [online]. 2. 12. 2013 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/01/ukraine-largest-street-protests-orange-revolution>

HALL, John. 'We shot down MH17 thinking it was Ukrainian cargo plane': Sensational admission by pro-Russian who says he only realised the mistake when he came across the bodies of children not military crew. *Daily Mail* [online]. 24. 7. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2703873/We-shot-MH17-thinking-Ukrainian-cargo-plane-Sensational-admission-pro-Russian-says-realised-mistake-came-bodies-children-not-military-crew.html>

Hydepark ČT24: Oksana Pelenská. In: *Česká televize: iVysílání* [online]. 25. 3. 2015 [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10252839638-hyde-park-ct24/215411058080325-hyde-park>

Interview ČT24: Pelenská: Na Ukrajině jde o válku s postsovětským syndromem. In: *Česká televize* [online]. 16. 8. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/283237-pelenska-na-ukrajine-jde-o-valku-s-postsovetskym-syndromem/>

Konstitucija Ukrainy. *Prezident Ukrainy Petro Porošenko: Oficijne internet-predstavnictvo* [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>

Konstitucijnyj sud Ukrainy [online]. © 2015 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/257344>

Krize na Ukrajině. In: *Česká televize i Vysílání: Události, komentáře* [online]. 22. 8. 2014b [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/214411000370822>

KUBOVÁ, Olga. Ústavní systém Ukrajiny. *Středoevropské politické studie* [online]. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2002, roč. 4, č. 1 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=58>

Pád Debalceve. In: *Česká televize i Vysílání: Události, komentáře* [online]. 18. 2. 2015 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/215411000370218>

PALAŠČÁKOVÁ, Pavla. Ukrajina prosí svět o pomoc. *E15*. 20. 2. 2015.

PALATA, Luboš. Ukrajina po volbách: vítězové slibují rychlé reformy a pomalý růst. *Mladá Fronta DNES*. 29. 10. 2014.

Political part of Association Agreement between Ukraine and EU signed in Brussels. In: *Mission of Ukraine to the European Union* [online]. © 2012 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/press-center/news/20322-u-bryusseli-pidpisano-politichnu-chastinu-ugodi-pro-asociaciju-mizh-ukrajinoju-ta-jes>

Porošenko vyhlásil na východě Ukrajiny jednostranné příměří. *E15* [online]. 18. 6. 2014 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/udalosti/porosenko-vyhlasil-na-vychode-ukrajiny-jednostranne-primeri-1094163>

Prezident Ukrainy. *Prezident Ukrainy Petro Porochenko: Oficijne internet-predstavnictvo* [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://www.president.gov.ua/content/president.html>

Pro Ukrainu: Vidnosyny Ukraina - ES. *Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy* [online]. © 2012 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>

PROCHÁZKOVÁ, Petra. Ukrajina se dál drolí. Na východě. *Lidové noviny*. 8. 4. 2014.

Protokol po itogam konsultacyj Trokhstoronnej kontaktnej grupy otnositelno sovnestnykh shagov, napravlennykh na implementacyju Myrnovo plana Prezidenta Ukrainy P. Porošenka i iniciativ Prezidenta Rosii V. Putina [online]. OSCE. 2014, 2 s. [cit. 26. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>

Rik bez Janukovyča. In: *BBC Ukraina* [online]. © 2015 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2015/02/150220_yanukovych_one_year_vc

Rusko-ukrajinský summit. In: *Česká televize iVysílání: Události, komentáře* [online]. 26. 8. 2014c [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/214411000370826>

Skhema rozmisheniya deputatskykh frakcij i grup u sesijnij zali. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. ©1994-2015 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_zal_frack

Statut. *Blok Petra Porošenka* [online]. © 2014 [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: http://solydarnist.org/?page_id=871

Studio ČT24: Parlamentní volby na Ukrajině. In: *Česká televize: iVysílání* [online]. 29. 10. 2012 [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/212411058271029/obsah/226627-parlamentni-volby-na-ukrajine>

Tiskové zprávy: EU schválila strukturu ekonomických sankcí proti Ruské federaci. *Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky* [online]. 1. 8. 2014 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/dokument151892.html>

Ukraine conflict: Russian aid or Trojan Horse?. *BBC News* [online]. 2015d. 22. 8. 2014 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-28752878>

Ukraine crisis: Russia conditions unacceptable - Poroshenko. In: *BBC News* [online]. © 2015c, 12. 2. 2015 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31434528>

Ukraine crisis: Timeline. In: *BBC News* [online]. © 2015b, 13. 11. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>

UKRAINE CRISIS; AID: Humanitarian Convoy Leaves Moscow for East Ukraine; Kyiv Toaccept Aid from ICRC Only. *Interfax : Russia & CIS Business & Investment Weekly*, Aug 15, 2014 ProQuest Central.

Ukraine protests: The full text of the agreement to end the crisis. *The Washington Post* [online]. 21. 2. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://www.washingtonpost.com/world/ukraine-protests-the-full-text-of-the-agreement-to-end-the-crisis/2014/02/21/e224faf8-9b07-11e3-975d-107dfef7b668_story.html

Ukraine: Overview of population displacement (as of 24 Apr 2015). *Humanitarian Response* [online]. 24. 4. 2015a [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/ukr_displacement_24_april_2015.pdf

Ukraine: Overview of population displacement. *Humanitarian Response* [online]. 7. 4. 2015b [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: https://www.humanitarianresponse.info/en/system/files/documents/files/ukr%20displacement_17%20April%202015_0.pdf

Ukraine's Berkut police: What makes them special?. In: *BBC News* [online]. © 2015a, 26. 2. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-25895716>

Ukrajina bez plynu. In: *Česká televize iVysílání: Události, komentáře* [online]. 16. 6. 2014a [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/214411000370616>

Ukrajina mezi EU a Ruskem? Pohrobek studené války, tvrdí Zaorálek. In: *Česká televize* [online]. 29. 1. 2014 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/260191-ukrajina-mezi-eu-a-ruskem-pohrobek-studene-valky-tvrdi-zaoralek/>

Ukrajina: Vnitropolitická charakteristika. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. © 1997-2015 [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/ukrajina/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

USA dodají Ukrajině drony a vojenské vozy. In: *E15* [online]. 11. 3. 2015 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/udalosti/usa-dodaji-ukrajine-drony-a-vojenske-vozy-1170779>

USA zacílily další sankce přímo na Putinovy lidi. Rusko reaguje recipročně. *Český rozhlas: Zprávy* [online]. 20. 3. 2014 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/svet/_zprava/1329458

V Kyjevě se demonstruje proti manipulaci voleb. *BBC Czech* [online]. BBC © 2015 [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2004/11/041122_ukraine_elex_1100.shtml

Verbyckyj, jakoho vykradaly razom iz Lucenkom, mertvyj. In: *Ukrainska pravda* [online]. 22. ledna 2014 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/01/22/7010792/>

Volby na Ukrajině: Porošenko odjel sledovat hlasování na východ země. In: *Hospodářské noviny* [online]. 26. 10. 2014 [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/zahranicni/c1-63009360-volby-na-ukrajine-porosenko-slibil-volicum-evropskou-zivotni-uroven>

YUHAS, Alan a Tom MCCARTHY. Crisis in east Ukraine: a city-by-city guide to the spreading conflict. *The Guardian* [online]. 16. 4. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2014/apr/16/crisis-east-ukraine-city-by-city-guide-map>

YUHAS, Alan. Ukraine crisis: an essential guide to everything that's happened so far. *The Guardian* [online]. 13. 4. 2014 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2014/apr/11/ukraine-russia-crimea-sanctions-us-eu-guide-explainer>